

รายงานการวิจัย

การศึกษานโยบายชาวน้ำบ้าน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน :
กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตกึ่งกลาง

ดร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สนับสนุนการวิจัยโดย คณะกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ISBN : 974-556-255-6

รายงานการวิจัย

การศึกษานโยบายภาษามัน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน :
กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง

นักวิจัย

ดร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

ผู้ช่วยนักวิจัย

นายวิษณุ พลภาคย์

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำนำ

การวิจัยเรื่อง "การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง" ได้สำเร็จด้วยความเรียบร้อยนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์และร่วมมือจากหน่วยราชการและบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้การสนับสนุนค้ำเงินทุน ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ คุณวิษณุ ผลมาศย์ ผู้ช่วยนักวิจัยสนาม ที่ได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล และชาวบ้านบ้านหินตั้ง ตำบลโนนด้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนรายงาน นอกจากนี้ใคร่ขอขอบคุณ คุณมารยาท พุ่มไพบูลย์ ที่ได้ช่วยจัดพิมพ์ต้นฉบับจนเป็นที่เรียบร้อย อนึ่ง ถ้าหากมีข้อบกพร่องในการศึกษา ผู้วิจัยขออภัยในความผิดพลาดต่างๆ และจะเป็นพระคุณอย่างยิ่งหากท่านจะช่วยเสนอแนะ หรือให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ สำหรับรายงานการวิจัยครั้งนี้ เพื่อจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงการศึกษาในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

เมษายน 2536

(ข)

ชื่อเรื่อง	: การศึกษานโยบายชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและ ชุมชน : การศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขต อีสานกลาง
ชื่อผู้วิจัย	: คร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข
ที่ทำงาน	: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น 40002
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	: สิงหาคม 2535 - เมษายน 2536
แหล่งเงินทุน	: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของ
ชุมชน และเพื่อวิเคราะห์นโยบายชาวบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในเรื่อง
ลักษณะสาเหตุของผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การศึกษานี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้เลือกชุมชนบ้านหินตั้ง ตำบล
โนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษา มีการสังเกตการณ์แบบมี
ส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และการใช้แนวทางในการสัมภาษณ์ โดยผู้ช่วยนักวิจัยได้เข้าไปศึกษา
ชุมชนตั้งแต่วันที่เดือนสิงหาคม-กันยายน 2535 และนักวิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลง บ้านหินตั้งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก และตั้ง
บ้านเรือนเป็นแบบกระจุก มีอายุประมาณ 43 ปี มีพื้นที่ทั้งหมด 1,500 ไร่ หนาเป็นอาชีพ
หลัก มีประชากรทั้งหมด 506 คน 101 ครัวเรือน ระบบเครือญาติยังคงมีความแน่นแฟ้นใน
ปัจจุบัน โรงเรียนสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1-6 ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัด 1 แห่ง
และรักษาประเพณีค่านิยมสืบสองซึ่งไม่ค่อยเคร่งครัดนักในปัจจุบัน หมู่บ้านนี้มีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ปี

2530 การคมนาคมสะดวก มีรถประจำทางเข้าหมู่บ้าน สถานภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านยังมีฐานะยากจนเป็นส่วนมาก

2. การวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน อาจกล่าวได้ว่า ชาวบ้านสามารถแก้ปัญหาฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชนด้วยภูมิปัญญาของตนเอง โดยการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี การไปทำงานที่กรุงเทพฯ และการไปป็นอิฐที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งลักษณะแหล่งของงาน ความเป็นอยู่ และสวัสดิการที่ไปทำงานต่างถิ่นอาจแตกต่างกัน ปัจจัยหลักคือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานมากกว่าปัจจัยดึงดูด ส่งผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นไปด้วยบวกมากกว่าด้านลบ ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านมีการพัฒนาขึ้น และส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความมั่นคงและสงบสุข

Title : A Study of the Indigenous Knowledge of Villagers for Solving Problems in the Family and Community : A Case Study of Labor Migration in Central Isan

Researcher : Dr.Somsak Srisontisuk

Place of work : Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Humanities & Social Sciences
Khon Kaen University, Khon Kaen 40002

Financial support : Office of the National Culture Commission

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the community background and changes, and to analyze the indigeneous knowledge of villagers for solving problems in the family and community concerning the characteristics, factors, and consequences of labor migrations.

This study used a qualitative methodology. Ban Hin Tan was selected as a community case study. Participant observation and interview guides were applied. The community study was done by the assistant researcher during August-September 1992. The major researcher was also in the field for collecting and verifying data in terms of validity and reliability.

The results of this study were as follows :

1. The community background and changes. Ban Hin Tan was a clustered and small village which was 43 years old. The

total area was 1,500 rai. The main occupation was agriculture. The kinship system was still strong in the present time. The school offered only primary education. The villagers believed in Buddhism. Electricity was introduced since 1987. Transportation was good. The economic status of this community was poor.

2. The analysis of the indigeneous knowledge of villagers for solving problems in the family and community. It could be said that the villagers could solve their problems of poverty by using their indigeneous knowledges to migrate out of the community to become sugar-cane workers in Kanchanaburi province, employees in Bangkok, and brick-making's workers in Nakorn Pathom province in short-time labor migrations. The characteristics of sources of work, life styles, and social welfare were different from one to another. The push factor, which was economic, was more important than the pull factor. The consequences of labor migration were good in term of the improvement of villagers' quality of life, and community security and happiness.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
บทคัดย่อภาษาไทย	(ข)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ง)
บทที่ 1 : บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
บทที่ 2 : แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	5
แนวความคิดและทฤษฎี	5
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 3 : ระเบียบวิธีการวิจัย	14
การเลือกชุมชน	14
ลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูล	14
ระยะเวลาของการวิจัย	15
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	15
แผนการดำเนินงานวิจัย	18
บทที่ 4 : ผลของการวิจัย	21
สภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	21
การวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน ในปัญหาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน	39
การอภิปรายผล	52

(ซี)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 : บทสรุปและข้อเสนอแนะ	55
บทสรุป	55
ข้อเสนอแนะ	57
บรรณานุกรม	58

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่คมนาคม : บ้านหินตั้ง	24
แผนที่ทางกายภาพ : บ้านหินตั้ง	26
แผนที่ภาคตัดขวาง : บ้านหินตั้ง	27
แผนที่ผังครัวเรือน : บ้านหินตั้ง	32

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) นั้น ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม อยู่ไม่น้อยทีเดียว รัฐบาลได้พยายามที่จะพัฒนาวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมชนบทและหมู่บ้านต่างๆ ให้ดีขึ้น ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาเผยแพร่ และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้ชาวบ้านมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น และส่งผลไปสู่การปรับตัวในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆ สำหรับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบันได้ส่งผลให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานการผลิตของประเทศ เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบต่องานเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ต่อวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม และต่อขนบธรรมเนียมอย่างรวดเร็ว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่คนทั่วไปรู้จักในนามของ "ภาคอีสาน" เป็นภาคที่มีประชากรและพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย กล่าวคือ มีจำนวนประมาณ 1 ใน 3 ของจำนวนประชากรและพื้นที่ทั้งหมด แต่สภาพที่ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ต้องประสบอยู่เกือบตลอดเวลา คือ การเผชิญกับความผันแปรที่ไม่แน่นอนของธรรมชาติ เป็นต้นว่า ความแห้งแล้ง ความกันดาร และฝนที่ตกไม่ตรงตามฤดูกาล ส่งผลให้ไม่สามารถประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับสภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีลักษณะเป็นดินปนทรายซึ่งไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก และปัญหาของการขาดแคลนระบบชลประทาน ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินได้ตลอดทั้งปี

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ชาวอีสานได้ย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น หรือการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในปัจจุบันสภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของชาวอีสานมีสภาพที่ตกต่ำ ชาวอีสานจำนวนมากได้อพยพย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น จากรายงานการวิจัยหลายๆเรื่องแสดงให้เห็นว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นเข้าไปแสวงหางานในเขตเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร และบริเวณชานเมืองโดยรอบ เช่น แถบสาโรง พระประแดง สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม และสมุทรสาคร ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ในปัจจุบันนี้การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวอีสานยังมุ่งไปในเขตที่มีการประกอบธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ หรือเขตเกษตรก้าวหน้า เช่น ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ตามจังหวัดต่างๆในเขตภาคกลางด้านตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคเหนือ เป็นต้น

ดังนั้นปรากฏการณ์ทางสังคมนี้จึงน่าสนใจศึกษาเพื่อศึกษาภูมิปัญญาของชาวอีสานที่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาวิกฤติต่างๆที่มีทางออกโดยการย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น โดยได้เลือกหมู่บ้านหินตั้ง ตำบลโนนผ่อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากแรงงานของชาวบ้านประมาณร้อยละ 60 ได้อพยพออกไปรับจ้างต่างถิ่น และอยู่ในตำบลและอำเภอที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานมากที่สุดในจังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในเรื่องลักษณะ สาเหตุ และผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อจะได้ทราบสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
2. เพื่อจะได้เข้าใจภูมิปัญหาชาวบ้านเพื่อแก้ไข้ปัญหาของครอบครัวและชุมชน
ในปัญหาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน
3. เพื่อจะได้ประยุกต์ใช้ และให้ข้อเสนอแนะในการวางแผนพัฒนาครอบครัว
และชุมชนในอนาคตต่อไป

คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย

หมู่บ้าน หมายถึง หมู่บ้านหินตั้ง หมู่ 7 ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านฝาง จังหวัด
ขอนแก่น

ถิ่นแก่ หมายถึง นายจ้างที่มารับชาวบ้านไปทำงานตัดอ้อย
การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน หมายถึง การย้ายถิ่นของชาวบ้านจากหมู่บ้านไป
ทำงานที่นอกหมู่บ้านหรือต่างถิ่นไม่เกิน 4 เดือน โดยจะไปหลังจากการเสร็จสิ้นการเก็บ
เกี่ยวข้าว และจะกลับมาสู่หมู่บ้านก่อนฤดูกาลทำนา

ภูมิปัญหาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถและความเฉลียวฉลาดของ
บุคคล ในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและชุมชนของตน

สภาพสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง สภาพความเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลงที่
เกี่ยวกับประชากร ระบบเครือญาติ การปกครอง การศึกษา การศาสนาและความเชื่อ
การสาธารณสุข และสภาพทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน หมายถึง สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านได้อพยพ
เคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ ปัจจัยหลัก และปัจจัยคึงคู่

ปัจจัยหลัก หมายถึง สาเหตุที่เกิดจากปัญหาครอบครัวและชุมชนที่ทำให้ชาวบ้าน
ต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ปัจจัยดึงดูด หมายถึง สาเหตุที่เป็นแรงจูงใจหรือสิ่งดึงดูดจากแหล่งงานภายนอกชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านต้องการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ผลกระทบ หมายถึง ผลที่ตามมาจากการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานนอกชุมชน ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ

ปัญหาครอบครัว หมายถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีรายได้น้อย

ปัญหาชุมชน หมายถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เกี่ยวกับสภาพความแออัดแอ้งและเศรษฐกิจของชุมชนตกต่ำ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาวิจัยใน หมู่บ้านหินตั้ง ตำบลโนนสูง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยมีขอบเขตการวิจัยเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การวิเคราะห์ภูมิปัญญาของชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในเรื่องลักษณะ สาเหตุ และผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

แนวความคิดและทฤษฎี

การศึกษานักศึกษาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง นี้ มีแนวความคิดและทฤษฎีต่างๆเพื่อที่จะใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย(modernization) เป็นแนวความคิดที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม เพราะว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สังคมที่ด้อยพัฒนาจะค่อยๆเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ เพื่อมุ่งพัฒนาเครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528; สนธยา พลศรี, 2533) ดังนั้นหากนำทฤษฎีการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะพบว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการเคลื่อนไหว(Mobilization)ใน 3 รูปแบบ คือ

1.1 การเคลื่อนไหวทางค่านิยม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม วัตถุ มีการนำเอาสิ่งใหม่ๆเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่ออำนวยความสะดวกในครอบครัวและในการทำงาน

1.2 การเคลื่อนไหวทางจิต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างไปจากค่านิยมในสังคมดั้งเดิม เช่น เน้นความเป็นอยู่ที่มุ่งเพื่อยุทธรา

1.3 การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมหรือทางเศรษฐกิจ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพ โดยได้รับการยอมรับนับถือมากขึ้น ถ้าได้รับความสำเร็จในหน้าที่การงานมากขึ้น หรือถ้าได้รับรายได้สูง มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

หากนำแนวความคิดทฤษฎีการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมาร่วมพิจารณากับการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวอีสานแล้ว จะเห็นได้ว่าสภาพสังคมอีสานได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งด้านกายภาพ ด้านจิตใจ และการเคลื่อนไหวทางสังคม เนื่องจากชาวอีสานต้องการพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ทางสังคมและเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ย่อมจะส่งผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนได้

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น(migration) โดย Everett S. Lee (1969) ได้ให้ความหมายการย้ายถิ่น คือ การเปลี่ยนที่อยู่อาศัยอย่างถาวรหรือกึ่งถาวร ไม่มีข้อจำกัดอันใดเกี่ยวกับระยะทางของการเคลื่อนย้าย หรือเกี่ยวกับลักษณะของความสมัครใจหรือไม่สมัครใจในการเคลื่อนย้ายนั้น และจะไม่หาความแตกต่างระหว่างการย้ายถิ่นภายในหรือภายนอกประเทศ

กล่าวโดยสรุป การย้ายถิ่น คือ การเปลี่ยนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการตั้งถิ่นฐานนั่นเอง การย้ายถิ่นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบและการกระจายทางประชากร ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆด้วย การย้ายถิ่นสามารถจำแนกได้ 3 ประเภท คือ

2.1 การเคลื่อนย้ายภายในท้องถิ่น (Local Movement) เป็นการย้ายที่อยู่ภายในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนที่อยู่ภายในเขตชุมชนใกล้เคียง

2.2 การย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal Migration) เป็นการย้ายที่อยู่จากชุมชนหนึ่งไปอีกชุมชนหนึ่งภายในประเทศ เช่น ย้ายข้ามตำบล อำเภอ หรือจังหวัด ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.2.1 การย้ายถิ่นแบบถาวร คือ การย้ายถิ่นจากที่อยู่เดิมออกไปแบบถาวร โดยไม่กลับไปสู่ที่อยู่เดิมหรือชุมชนเดิม

2.2.2 การย้ายถิ่นแบบชั่วคราว คือ การย้ายถิ่นจากที่อยู่เดิมออกไปทำงานนอกชุมชนอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้น (ไม่เกิน 4 เดือน) หรือระยะยาว (หลายปี) แล้วกลับมายังภูมิลำเนาเดิมของตนเอง

2.3 การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International Migration)

เป็นการย้ายถิ่นข้ามอาณาเขตของประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นแบบชั่วคราวและเป็นระยะสั้นที่ชาวบ้านได้อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานนอกชุมชน

3. แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และความเฉลียวฉลาดของบุคคลที่สามารถแก้ไขปัญหาครอบครัวและท้องถิ่นของตน มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาด้วยความรู้ ความสามารถ และความเฉลียวฉลาด นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนนั้นๆ

ดังนั้นการที่จะเข้าใจความรู้ ความสามารถ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาของชาวบ้าน จึงต้องศึกษาจากความคิดอ่านและการตัดสินใจของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ จึงจะได้เข้าใจแนวความคิดต่างๆที่ใช้ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและชุมชน

4. ทฤษฎีการย้ายถิ่น

ทฤษฎีการเคลื่อนย้ายที่แพร่หลายมี 3 ทฤษฎี คือ

4.1 The Gravity Model

4.2 The Wage Differential

4.3 The Push-Pull Model

ใน 3 ทฤษฎีมีข้อสรุปถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น ดังนี้

ทฤษฎี The Gravity Model และ The Wage Differential มีข้อสรุปถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง มีดังต่อไปนี้

ก. ในชนบทมีแรงงานส่วนเกิน ซึ่งก่อให้เกิดสภาพการว่างงานของแอบแฝง (Under Employment and Disguised Unemployment) โดยเฉพาะในบางฤดูกาล เช่น ฤดูแล้ง ภาวะเช่นนี้มีความรุนแรงสูง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นออกเพื่อหางานทำหรือเปลี่ยนงาน

ข. ด้านอัตราค่าจ้าง (Wage Rate) และโอกาสมีงานทำ (Job Opportunity) ในเมืองใหญ่ที่มีชุมชนหนาแน่นย่อมสูงกว่าชนบท ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง โดยหวังผลตอบแทนจากการทำงานที่สูงกว่า

ค. ด้านระยะทางที่ใกล้และการคมนาคมสะดวก เป็นผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นสูง

ทฤษฎี The Push-Pull Model คือ ปัจจัยที่ดึงดูดหรือผลักดันให้มีการย้ายถิ่นเกิดขึ้น มีผู้ศึกษาตามทฤษฎีดังกล่าวหลายท่านด้วยกัน ในประเทศไทยปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการย้ายถิ่น ส่วนมากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยดึงดูดที่มีอิทธิพลสูง

Lee (1969) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นมี 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยต้นทาง ปัจจัยปลายทาง อุปสรรคที่แทรกระหว่างปัจจัยต้นทางและปลายทาง และปัจจัยส่วนบุคคล ในแต่ละพื้นที่มีปัจจัยหลายปัจจัยที่ดึงดูดให้คนอพยพเข้ามาอยู่ และมีปัจจัยผลักดันให้คนอพยพออก โดยปัจจัยทั้งสองมีผลต่อปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านคมนาคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยเดียวกันอาจส่งผลกระทบต่อบุคคลที่แตกต่างกัน ตามทัศนะ Lee เห็นว่า การย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับการประเมินข้อดีและข้อเสีย หากได้รับผลประโยชน์มากกว่าเสียก็เกิดการย้ายถิ่น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกประการหนึ่ง คือ การเอาชนะอุปสรรคที่ขัดขวางนั้นได้ กระแสการย้ายถิ่นตามทัศนะของ Lee นั้น ปัจจัยหลักเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่น และผู้ย้ายถิ่นจะมองปัจจัยปลายทางเป็นค่านบวก และมองปัจจัยต้นทางเป็นลบ

อนึ่ง ปัจจัยการย้ายถิ่นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น

ชัยวัฒน์ บุญพงษ์ (2521) ได้ให้รายละเอียดว่า ปัจจัยที่ดึงดูดให้มีการย้ายถิ่นเข้า คือ

- 1.1 โอกาสได้งานทำมีสูง มีโอกาสได้เลือกอาชีพที่สนใจได้มาก
- 1.2 โอกาสได้สร้างความมั่นคงให้กับตนเองและครอบครัวสูง
- 1.3 มีโอกาสในการศึกษาอบรมให้สูงขึ้น

- 1.4 สภาพแวดล้อมที่ดี ดึงดูดใจ สะดวกสบายในการดำรงชีพ อากาศดี การคมนาคมสะดวก บ้านเรือนดี การสาธารณสุขดี
- 1.5 ย้ายตามสามี-ภรรยา บิดา-มารดา หรือบุตร
2. ปัจจัยหลักที่ทำให้คนย้ายถิ่นออก มีดังนี้
 - 2.1 ขาดปัจจัยทางธรรมชาติ การลดน้อยถอยลงของธรรมชาติ ทำให้ราคาต้นทุนผลิตสูง และอุปสรรคการผลิตขาดแคลน
 - 2.2 การไม่มีงานทำ แรงงานล้น หรือมีเครื่องจักรมาทดแทน หุ่นแรงงานคนลง
 - 2.3 เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว อากาศเปลี่ยนแปลง และเกิดโรคระบาด เป็นต้น
 - 2.4 การกดขี่หรือปราบปรามจากลัทธิการเมือง ศาสนา และชนชาติหรือชาติพันธุ์
 - 2.5 เบื่อหน่ายชุมชน

สำหรับผลกระทบจากการย้ายถิ่น สามารถแยกได้ 2 ด้าน ดังนี้

1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ มีผู้เปรียบเทียบการย้ายถิ่นไว้ว่า เป็นเสมือนดาบสองคมซึ่งให้ทั้งคุณและโทษ ประโยชน์ของการย้ายถิ่น เช่น การก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชนบท เป็นต้นว่า การย้ายถิ่นนอกฤดูทำการเกษตรของชาวชนบทในภาคต่างๆ ซึ่งแต่เดิมมีเพียงภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น เมื่อผู้ย้ายถิ่นเหล่านั้นได้เข้าทำงาน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ในบางรายอาจมีโอกาสนำมาใช้ในการศึกษาหาความรู้หรือทักษะในการทำงานต่างๆไปในตัวด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ย้ายถิ่นเหล่านั้นไม่สามารถหางานทำได้ ก็จะทำให้เกิดภาวะการว่างงาน ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาด้านต่างๆตามมาได้ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ

การย้ายถิ่นในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูงในสาขาอาชีพต่างๆ เช่น แพทย์ พยาบาล ครู เป็นต้น ซึ่งเมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่แม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตชนบท แต่นิยมเข้าทำงานในหน่วยงานต่างๆภายในเขตเมือง ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนและความไม่สมดุลกันระหว่างเขตชนบทและเขตเมืองในสาขาอาชีพเหล่านั้น,

2. ผลกระทบทางสังคม การย้ายถิ่นอาจมีผลดีในเรื่องการเรียนรู้ และเกิดความเข้าใจถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและสังคมระหว่างภาคดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันการย้ายถิ่นไปในสังคมหรือชุมชนใหม่ อาจก่อให้เกิดปัญหาในการผสมกลมกลืนของชุมชนกลุ่มน้อยในชนกลุ่มใหญ่ในทางโครงสร้างสังคม(Assimilation) (รัชนีวรรณ ถาวรจิตต์, 2530) ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ชัดในพื้นที่หรือประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างหาก เช่น ในประเทศอินเดีย ปากีสถาน อิหร่าน เป็นต้น

นอกจากนี้การย้ายถิ่นอาจทำให้เกิดการสูญเสียทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมประเพณีต่างๆของท้องถิ่นอาจถูกกลืนหายไปได้/

ในการที่ผู้ย้ายถิ่นเพื่อต้องการหางานทำและไม่มีงานทำนั้น ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมอื่นอีกด้วย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา ยาเสพติด นอกจากนี้ในเขตเมืองที่มีผู้ย้ายถิ่นไปมาก อาจทำให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดได้

จากแนวความคิดเรื่องปัจจัยและผลกระทบของผู้ย้ายถิ่นนี้ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มาจากสภาวะทางเศรษฐกิจและสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีผลต่อการย้ายถิ่น นอกจากนี้ผลกระทบของการย้ายถิ่นหรือการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่เกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและด้านลบด้วย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานักปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาคอขวดและชุมชน : กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง นี้ ยังไม่มีผู้ศึกษาโดยตรง แต่มีรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นหลายเรื่อง ดังนี้

Meinkoth (1962) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวว่า ผู้ย้ายถิ่นที่เข้ามาในกรุงเทพมหานครส่วนมากจะย้ายถิ่นเข้ามาชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการย้ายถิ่นประเภทชั่วคราวตามฤดูกาล เมื่อถึงฤดูกาลทำนาก็ย้ายถิ่นกลับยังภูมิลำเนาเดิมของตน ผู้ย้ายถิ่นบางคนมุ่งหวังแต่เพียงว่า หลังจากได้ทำงานมีรายได้เพียงพอก็เดินทางกลับ

Bogue (1969) ได้แสดงให้เห็นว่า การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย(Modernization) เพราะผู้ย้ายถิ่นได้มีโอกาสปรับปรุงตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตเศรษฐกิจดีกว่า ทำให้โอกาสในการทำงานและมีรายได้สูงกว่าในท้องถิ่นเดิมมีมากขึ้น ผู้ย้ายถิ่นสามารถออมเงินหรือส่งเงินให้กับครอบครัวเป็นจำนวนมาก ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวดีขึ้น

Hugo (1979) ได้รายงานการศึกษาผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อหมู่บ้านชาวชวาว่า การย้ายถิ่นทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคีขึ้นอย่างมาก ผู้ย้ายถิ่นออกมักส่งเงินหรือส่งของมาให้ครอบครัวในถิ่นเดิม ครอบครัวที่มีผู้ย้ายถิ่นออกจะมีรายได้ดีกว่า มีอาหารการกิน บ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ที่มีสภาพดีกว่าครอบครัวของผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น นอกจากนี้ผู้ย้ายถิ่นยังมีโอกาสได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆที่มีประโยชน์ เป็นผู้นำแนวความคิดใหม่ๆ และนำความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาสู่ถิ่นเดิม

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2525) รายงานเกี่ยวกับการอพยพของประชากรในประเทศไทยว่า การอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเป็นครั้งคราวทำให้ผู้อพยพรับเอาพฤติกรรมของชาวเมือง ทั้งด้านนิสัยและการแต่งกายมาใช้ เมื่อกลับมายังท้องถิ่นเดิมก่อให้เกิดการเอาอย่าง และเป็นแรงกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นอยากย้ายถิ่นออกมากขึ้น

Goldstein (1971) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย พบว่าผู้ย้ายถิ่นมีพฤติกรรมเกี่ยวกับภาวะการเจริญพันธุ์ที่ทันสมัยกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่น

อมรา สุนทรธาดา และ อรหัน หันจางสิทธิ์ (2524) ได้กล่าวถึงผลกระทบของผู้ย้ายถิ่นที่ย้ายเข้าจังหวัดขอนแก่น สามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะการมีรายได้ที่สูงขึ้น

ปรีดา ประพฤติชอบ และคณะ (2533) ได้กล่าวไว้ในรายงานการวิจัยเรื่องการเคลื่อนย้ายของประชากรจากชนบทสู่เมือง โดยทำการศึกษานี้ที่จังหวัดขอนแก่น ว่าระดับการศึกษาของผู้อพยพแรงงานจะมีความรู้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และมีอาชีพหลักเป็นการทอผ้า ซึ่งจะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 500-1,500 บาท/เดือน ซึ่งการอพยพแรงงานนั้นชาวบ้านจะทราบข่าวแหล่งงานจากเพื่อนและญาติของตนเอง นายหน้าหรือนายจ้างที่มาติด

ต่อหาแรงงานที่หมู่บ้านด้วยตนเอง โดยชาวบ้านจะทำการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากหมู่บ้านในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว คือ ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม โดยมีสาเหตุของการอพยพเนื่องมาจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ เห็นว่าการหางานนั้นทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

สำเร็จ จันทรสวรรค, ริงสรรค์ นิยมสนิท และ พงษ์ศักดิ์ มานะศิริสุข (2528) ได้กล่าวไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการย้ายถิ่นออกระหว่างหมู่บ้านที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตชลประทาน กับหมู่บ้านที่ทำการเกษตรอยู่นอกเขตชลประทาน ว่า การย้ายถิ่นจำแนกออกเป็น 4 อย่าง คือ การย้ายถิ่นแบบถาวร การย้ายถิ่นแบบไปเข้า-เย็นกลับ การย้ายถิ่นตามฤดูกาล และการย้ายถิ่นแบบชั่วคราว

การย้ายถิ่นแบบถาวร จากการศึกษาพบว่า เป็นคนที่มีอายุในช่วง 15-19 ปี โดยจะย้ายออกไปเป็นเวลา 0-4 ปี ซึ่งผู้ที่ย้ายออกไปจะมีความรู้อยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาที่ 4 และมีสถานภาพสมรส มีอาชีพหลักคือการทำนา การอพยพออกไปนั้นจะไปหางานอยู่ในจังหวัดทางภาคอีสาน

การย้ายถิ่นแบบเข้าไป-เย็นกลับ จากการศึกษาพบว่า ประชากรทั้งสองเขตส่วนใหญ่จะออกไปหางานรับจ้างในตัวเมือง โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากต้องการหางานเพื่อจะหาเงินมาใช้ ซึ่งประชากรที่มีการอพยพออกไปมากจะเป็นประชากรที่มีถิ่นที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตชลประทาน โดยจะเป็นทั้งชายและหญิง ซึ่งมีอายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 20-44 ปี

การย้ายถิ่นตามฤดูกาล จากการศึกษาพบว่า มีการย้ายถิ่นในตนเองนั้นน้อยมาก โดยคนที่ไปจะมีอายุ 20-24 ปี ซึ่งจะไปหางานรับจ้างทั่วไปในตัวเมือง มีรายได้เฉลี่ย 1,000-1,499 บาท/เดือน โดยมีสาเหตุการอพยพเนื่องมาจากต้องการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งผู้ที่ไปทำงานจะมีการส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว 001-499 บาท/เดือน

การย้ายถิ่นแบบชั่วคราว การศึกษาได้พบว่า การย้ายถิ่นแบบชั่วคราวนั้นคนที่ไปมีอายุอยู่ในช่วง 20-29 ปี โดยจะเป็นเพศชายเป็นส่วนใหญ่ จะพากันไปหางานรับจ้างทั่วไปในเมือง จังหวัดแถบภาคกลาง ซึ่งมีสาเหตุการย้ายถิ่นเพราะว่าต้องการหาเงินและมีรายได้เพิ่มขึ้น

สุวรรณ บัวทวน, สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สำเริง จันทรสวรรณ (2527) จากรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการย้ายถิ่นระยะสั้นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวไว้ว่า การย้ายถิ่นตามฤดูกาลของเกษตรกรในเขตชลประทาน คนที่ได้อพยพออกไปจะมีอายุอยู่ในช่วง 20-39 ปีเป็นส่วนใหญ่ โดยมีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษาจะมีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พากันทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อพากันอพยพออกจากหมู่บ้านไปแล้วพากันไปทำงานในไร่อ้อยและทำงานก่อสร้าง ซึ่งพื้นที่ที่ไปทำงานจะอยู่ในแถบภาคกลาง สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านได้อพยพออกไปทำงานในต่างถิ่นนั้น เนื่องจากสภาพความแห้งแล้งของพื้นที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ การว่างจากไร่นา และการที่ต้องการจะเพิ่มรายได้ จึงได้พากันอพยพออกจากหมู่บ้านเพื่อทำงานทำ

รายงานการวิจัยเรื่อง การย้ายถิ่นของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร ของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย ผลการวิจัยกล่าวว่า คนที่ทำการย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 10-29 ปี และสำหรับวัยช่วง 20-29 ปี ส่วนใหญ่จะมีสถานภาพสมรส โดยมีความรู้ด้านภาคบังคับเท่านั้น คือ ประถมปีที่ 4 ประถมปีที่ 6 และมีอาชีพหลักทำนา สาเหตุที่ทำให้ชาวอีสานอพยพนั้นเนื่องมาจากเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก หวังเพื่อที่จะหางานทำและได้เงินมาใช้ และอีกสาเหตุหนึ่งเนื่องจากการทำนาของชาวอีสานเป็นการทำนาแบบอาศัยน้ำฝน พอเสร็จฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้วก็ว่างไม่มีงานทำ เลยอพยพออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานทำ โดยได้ทราบแหล่งงานจากเพื่อนและคนที่รู้จักว่ามีงานที่ไหนทำ

จากเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน หรือการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานต่างถิ่น เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งชาวบ้านมักจะพากันไปในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เป็นการอพยพแรงงานแบบชั่วคราว คนส่วนใหญ่จะเป็นวัยแรงงานและมีสถานภาพสมรส จะอพยพไปทำงานรับจ้างทั่วไปในจังหวัดต่างๆ สำหรับแหล่งข่าวของงานมักจะมาจากเพื่อน ญาติพี่น้อง นายหน้า หรือนายจ้างที่มาติดต่อเอง ดังนั้นผลงานการวิจัยดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการวิจัยให้ละเอียดสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การเลือกชุมชน

หลักเกณฑ์ในการเลือกชุมชนที่มีปัญหาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน มีดังต่อไปนี้

1. ชุมชนที่เคยหรือมีจำนวนผู้อพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน 25-30% ขึ้นไปของประชากรภายในชุมชน
2. ชุมชนที่มีหลังคาเรือนประมาณ 80-120 หลังคาเรือน
3. ชุมชนที่มีฐานะค่อนข้างยากจน โดยพิจารณาจากกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินตั้งแต่ 11 ไร่ลงมา จำนวนไม่น้อยกว่า 30% ของครัวเรือนทั้งหมด
4. ชุมชนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการหรือหน่วยงานเอกชนมากนัก
5. ชุมชนที่อยู่นอกเขตชลประทาน

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงได้เลือกชุมชนบ้านหินตั้ง ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากชุมชนนี้ยังเป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลและอำเภอที่มีผู้อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานมากที่สุด และเลือกจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดในเขตอีสานกลาง

ลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไปศึกษาชุมชน ทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และสัมภาษณ์ผู้ที่เคยอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานตามแนวทางในการสัมภาษณ์เป็นระยะเวลา 2 เดือน โดยนักวิจัยได้

เข้าไปติดตามงานวิจัย มีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และสัมภาษณ์ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลเพิ่มเติมตลอดระยะเวลา

ระยะเวลาของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2535 จนถึงเดือนเมษายน 2536 เป็นระยะเวลา 12 เดือน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด โดยมีแนวทางในการสัมภาษณ์เป็นหลัก ซึ่งเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน นอกจากนี้มีคำถามหลักและเกณฑ์การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานอีกด้วย ดังต่อไปนี้

แนวทางในการสัมภาษณ์ : สภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

1. ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน

- หมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นเมื่อใด? ชื่อหมู่บ้านนี้มีความหมายว่าอะไร? ใครหรือครอบครัวใดที่ย้ายถิ่นมาอยู่หมู่บ้านนี้เป็นครั้งแรก สาเหตุที่ย้ายถิ่นออกมาจากที่เดิมมาอยู่หมู่บ้านนี้ และสาเหตุที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านนี้
- การขยายตัวหรือไม่ขยายตัวของหมู่บ้านจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร? ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น?
- การย้ายถิ่นของประชากรทั้งย้ายเข้าและย้ายถิ่นออกมาจากที่ไหน? และสาเหตุของการย้ายถิ่นเหล่านั้น

2. สภาพนิเวศวิทยาและการสาธารณสุขของหมู่บ้าน

- ทำแผนผังหมู่บ้าน แสดงรายละเอียดของครัวเรือน ถนนทางภายในหมู่บ้าน วัด ร้านค้า โรงเรียน บ่อน้ำ ศาลากลางบ้าน สถานีอนามัยและศตุมครรภ์ หนอง บึง ที่นา และสวน
- สภาพภูมิประเทศ ที่ดิน ที่นา ที่ราบ ้วย หนอง คลองชลประทาน ป่า ฯลฯ
- สภาพภูมิอากาศ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูฝนตรงกับวันและเดือนใดบ้าง?
- บริการสาธารณสุขภายในชุมชน เช่น ศูนย์ อนามัย อนามัยพัฒนาเด็กเล็ก สถานีอนามัยและศตุมครรภ์ เปิดบริการเมื่อใด? มีสมาชิกจำนวนเท่าใด?
- ไฟฟ้าเริ่มมีเมื่อใด? ได้มาอย่างไร? ก็ครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ เสียค่าไฟฟ้าเท่าไรต่อเดือน
- เส้นทางคมนาคม ถนนหนทางระหว่างหมู่บ้านเข้าอำเภอ ระหว่างอำเภอเข้าจังหวัดระยะทางเท่าใด? เริ่มใช้เมื่อใด? สภาพเป็นอย่างไร? มีรถประจำทางหรือรถประจำหมู่บ้านวิ่งวันละกี่เที่ยว ค่ารถโดยสารเท่าใด?
- ฯลฯ

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- จำนวนประชากรและครัวเรือน
- ระบบเครือญาติและการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร?
- การปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร?
- การศึกษาและการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร?
- การศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีกับการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร?
- การสาธารณสุขและการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร?
- สภาพทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร?

คำถามหลักและเกณฑ์เก็บข้อมูล เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน

1. เกณฑ์การเก็บข้อมูล

- ควรจะเก็บข้อมูลผู้ที่เคยเคลื่อนย้ายแรงงานจำนวน 30% ของผู้ที่เคยเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยให้กระจายตามอาชีพต่างๆที่เคยไปทำ

2. คำถามหลัก

2.1 ภูมิหลังของการเคลื่อนย้ายแรงงาน

- ผู้ที่เคยเคลื่อนย้ายแรงงานมีฐานะความเป็นอยู่อย่างไร? อายุ และเพศเป็นอย่างไร
- จำนวนครั้งของการเคลื่อนย้ายแรงงาน พิจารณาจากก่อนปี พ.ศ. 2504, 2504-2513, 2514-2523, 2524-ปัจจุบัน เป็นเท่าไร
- ช่วงระยะเวลาห่างของการอพยพแต่ละครั้ง
- การเตรียมตัวก่อนที่จะเริ่มเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นเท่าไร? เช่น ทุนรองที่จะต้องใช้
- ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งงาน และลักษณะงานได้มาจากไหน? อย่างไร?

2.2 กระบวนการของการเคลื่อนย้ายแรงงาน

- ผู้ร่วมเดินทางเป็นใคร? มีคนชักชวนไปทำงานหรือไม่? อย่างไร?
- พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง ระยะทางเป็นเท่าใด?
- การได้รับความช่วยเหลือจากใครบ้าง หักที่ก่อนไปหรือเมื่อได้ไปแล้วเป็นอย่างไร?

2.3 แหล่งที่ไปทำงาน

- ประเภทงานที่หามืออะไรบ้าง
- รายได้เป็นอย่างไร? สถานที่ทำงานอยู่ที่ไหน?
- ลักษณะงานที่ทำเป็นอย่างไร?
- จำนวนคนทำงาน และขนาดของสถานที่เป็นเท่าใด?
- สภาพความเป็นอยู่ และสวัสดิการเป็นอย่างไร?

2.4 สาเหตุที่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงาน

- สาเหตุ (วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน)
- กระบวนการตัดสินใจ (ทำไมจึงต้องตัดสินใจ มีความคาดหวังจากการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างไร? คิดถึงผลได้ผลเสียการย้ายถิ่นอย่างไร?)

2.5 ผลของการเคลื่อนย้ายแรงงาน (อธิบายผลการแก้ไข้ปัญหาของ

ปัจเจกบุคคล/ครอบครัวและชุมชน โดยการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานนี้)

- การส่งเงินกลับบ้านโดยวิธีใด? นำไปทำอะไรบ้าง หรือนำไปใช้หนี้ หรือนำไปสร้างสิ่งต่างๆ
- ความรู้ที่ได้รับจากการเคลื่อนย้ายแรงงานได้นำไปประยุกต์ใช้อย่างไร?

2.6 ผลกระทบที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

- เป็นตัวอย่างที่ทำให้ปัจเจกบุคคลหรือครอบครัวเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานมากขึ้นอย่างไร?
- ทำให้เคลื่อนย้ายแรงงานมากขึ้น จำนวนครัวเรือนในชุมชนเริ่มลดลง

แผนการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานวิจัยได้วางแผนเพื่อทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสารเพื่อพัฒนากรอบความคิด ได้กระทำตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2535 เพื่อให้มีกรอบความคิดในการสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด และตั้งประเด็นคำถามสำหรับแนวทางในการสัมภาษณ์

2. การสำรวจเพื่อคัดเลือกชุมชนเป้าหมาย ได้ติดต่อกับศาลากลางจังหวัดขอนแก่น เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีมากที่สุดในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้แก่ อำเภอบ้านฝาง ต่อมาได้ประสานงานกับอำเภอบ้านฝางเพื่อเดินทางไปสำรวจ

ตำบลและหมู่บ้านที่มีผู้ที่อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานมากที่สุดตามเกณฑ์ที่กำหนด เลือกชุมชน
จึงเลือกได้ บ้านหินตั้ง ตำบลโนนฆ้อง เป็นชุมชนเป้าหมาย ได้เลือกเสร็จตั้งแต่เดือน
มิถุนายน 2535

3. การคัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัยและการฝึกอบรมผู้ช่วยนักวิจัย โดยได้คัดเลือก
ผู้ช่วยนักวิจัยที่เคยได้รับการฝึกอบรมและผ่านการเรียนระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์
และการวิจัยทางมานุษยวิทยามาแล้ว ได้คัดเลือกและอบรมผู้ช่วยนักวิจัยเสร็จสิ้นในเดือน
กรกฎาคม 2535

4. การส่งผู้ช่วยนักวิจัยลงสนาม หลังจากนั้นจึงฝึกอบรมเกี่ยวกับการไปเก็บ
รวบรวมข้อมูลในสนาม ซึ่งต้องเข้าไปศึกษาชุมชนเพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด
ตั้งแต่เดือนสิงหาคม-กันยายน 2535 และมีการสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ โดย
ให้มีการจดบันทึกทุกวัน ซึ่งข้อมูลต่างๆเหล่านี้ได้นำมาประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลใน
เวลาต่อมา

5. การวิจัยภาคสนามของนักวิจัย นักวิจัยได้เข้าไปในชุมชนเพื่อสังเกตการณ์
แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ ตลอดจนติดตามงานของ
ผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล ตลอดระยะเวลา
ที่ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไปศึกษาชุมชน และเก็บข้อมูลต่างๆที่ยังไม่สมบูรณ์ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม-
ตุลาคม 2535

6. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยได้ทำการประมวลผลและ
วิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ภาพรวมของชุมชน
และกลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ของการ
วิจัย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2535 - มกราคม 2536

7. การเขียนรายงาน นักวิจัยได้เริ่มเขียนรายงาน และเขียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว
เป็นรูปเล่ม ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน 2536

	ระยะเวลา/เดือน			
รายละเอียดการดำเนินงาน	2535		2536	
<hr/>				
	พค.	มีย.	กค.	สค.
	กย.	พค.	พย.	ธค.
	มค.	กพ.	มีค.	เมษ.
<hr/>				
1. การศึกษาเอกสารเพื่อ พิจารณากรอบความคิด	x			
2. การสำรวจเพื่อคัดเลือก ชุมชนเป้าหมาย		x		
3. การคัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัย และการฝึกอบรมผู้ช่วย นักวิจัย		x		
4. การส่งผู้ช่วยนักวิจัยลงสนาม		x	x	
5. การวิจัยภาคสนามของนัก วิจัยเพื่อเข้าไปติดตามงาน วิจัยและตรวจสอบความ สมบูรณ์ของข้อมูล			x	x
			x	x
6. การประมวลผลและการ วิเคราะห์ข้อมูล				x
			x	x
7. การเขียนรายงาน				x
				x
				x

บทที่ 4

ผลของการวิจัย

สภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

1. ประวัติและพัฒนาการของชุมชน

ก่อนปี 2492 ได้มีชาวบ้านจากบ้านหนองขอน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และชาวบ้านจากจังหวัดร้อยเอ็ดบางส่วน^{1/} ได้ออกเดินทางเพื่อหาแหล่งทำมาหากิน ได้มาพบบริเวณที่ราบอันเหมาะสม อันมีลำน้ำไหลผ่าน ซึ่งลำน้ำนี้มีต้นหว้าขึ้นอยู่มากมาย ชาวบ้านจึงเรียกว่า ลำห้วยหว้า และชาวบ้านได้ยึดภูมิประเทศแห่งนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน โดยให้ชื่อว่า "บ้านห้วยหว้า" ต่อจากนั้นมาหลายปีจำนวนประชากรของบ้านห้วยหว้าได้เพิ่มมากขึ้น และเนื่องจากสภาพพื้นที่มีจำกัดจึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนได้ขยับขยายออกไปสู่ตามไร่นาของตนเอง

ปี 2492 ได้มีชาวบ้านห้วยหว้ากลุ่มหนึ่งจำนวน 4 ครอบครัว อันประกอบด้วย ครอบครัวของนายขันดี บุตรศรีมี, นายบุญดี ศาลเลี้ยง, นายอ่อง ศรีกัน และครอบครัวของ นายเบ็ง คุณแก้ว^{2/} ได้เดินทางออกมาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านห้วยหว้า ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร เพื่อจะแสวงหาทำเลในการตั้งหมู่บ้านใหม่ จนมาพบกับโคกแห่งหนึ่งอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์นานาชนิด ต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นชาค ต้นพุง และนอกจากนี้ยังมีไม้เลื้อยประเภทหวายขึ้นเต็มไปหมด^{3/} ซึ่งบริเวณแห่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า "โคกหินตั้ง" เพราะเป็นโคกที่ประกอบไปด้วยหินดินดาน หินทราย กอง

^{1/} หญิง, อายุ 65 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 62 ปี

^{3/} หญิง, อายุ 51 ปี

ทับถมกันอยู่เป็นจำนวนมาก (ยังปรากฏอยู่ในบริเวณวัดในปัจจุัน) ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงพากัน
จับจองและบุกเบิกพื้นที่เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการปลูกฝ้าย

ต่อมาไม่นานก็มีชาวบ้านจากบ้านห้วยหว้า ได้พากันย้ายออกมาเป็นจำนวน
มากเพื่อมาจับจองพื้นที่บริเวณโคกแห่งนี้ และได้ร่วมกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านหินคั่ง"

ในปี 2499^{1/} พอมีกินเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่อีกก็ถือศาสนาพุทธ จึง
ได้ร่วมใจกันสร้างวัดขึ้น แต่วัดของบ้านนี้เป็นวัดขนาดเล็ก ไม่มีโบสถ์ จึงเป็นเพียงสำนัก
สงฆ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปี 2514 คนในหมู่บ้านหินคั่งได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งในตอนแรกมีเพียง
60 ครอบครัว ชาวบ้านจึงได้พากันไปจดทะเบียนเป็นหมู่บ้านอย่างสมบูรณ์ โดยแยกตัวเป็น
อิสระออกจากบ้านห้วยหว้า มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายสิงห์ อ่อนธรรมมา

ปี 2518 นายสิงห์ อ่อนธรรมมา ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ชาว
บ้านจึงพากันเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้นมา โดยมี นายเฉลียว คำสุ่ย ดำรงตำแหน่งเป็นผู้
ใหญ่บ้าน

ปี 2519^{2/} ทางราชการได้อนุมัติจัดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นในหมู่
บ้าน จึงทำให้เด็กไม่ต้องลำบากในการเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านห้วยหว้า ซึ่ง
โรงเรียนบ้านหินคั่งได้เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1 - ประถมปีที่ 6

ปี 2523^{3/} ชาวบ้านได้งบประมาณจากโครงการสร้างงานในชนบท
(กสช.) ในการที่จะนำมาซ่อมแซมปรับปรุงถนนสายบ้านห้วยหว้าถึงบ้านหินคั่ง เพราะแต่
ก่อนถนนสายนี้เป็นถนนดิน ในช่วงฤดูฝนจะทำให้การเดินทางไปมาไม่สะดวก งบประมาณที่
ได้มามีจำนวนทั้งสิ้น 60,000 บาท พอทำเสร็จเป็นถนนลูกรังก็สามารถใช้ได้ตลอดปี

ปี 2526 ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างศาลากลางบ้านขึ้น โดยไม่ใช้งบประมาณ
ของทางราชการ แต่ได้ร่วมกันบริจาคเงิน ได้เงินจำนวน 14,670 บาท ซึ่งชาวบ้านจะใช้

^{1/} ชาย, อายุ 62 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 36 ปี

^{3/} ต้นฉบับไม่ชัด

สถานที่ในการประชุมชาวบ้าน และยังใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บางอย่างของชาวบ้านอีกด้วย

ปี 2529^{1/} ได้มีการเลือกผู้แทนราษฎร ชาวบ้านเห็นตั้งได้ไปลงคะแนนเสียงเต็ม 100% ทางอำเภอจึงได้มอบหออกระจายข่าว 1 ชุด เป็นรางวัลในครั้งนี้ จึงทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารผ่านทางหออกระจายข่าวที่เปิดในหอเช้า และยังคงสวดในการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารจากทางราชการ โดยไม่ต้องผ่านที่ประชุมหมู่บ้าน

ปี 2530^{2/} ทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดขอนแก่น ได้ขยายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านเห็นตั้ง โดยต่อสายเมนใหญ่จากบ้านห้วยหว้า ทำให้หมู่บ้านเล็กคึกคักขึ้นกว่าเดิม และชาวบ้านก็ได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น

ปี 2534 นายเฉลียว คำสุข เกษียณจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจึงได้เลือก นายสุรีย์ นวลบุญมา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา และได้ดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

2. สภาพทางกายภาพและชีวภาพ

2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านเห็นตั้ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น (ดูแผนที่คมนาคมประกอบ) อยู่ห่างจากตัวอำเภอฝาง 10 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง 3 กิโลเมตร และเป็นถนนลูกรัง 7 กิโลเมตร^{3/} ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

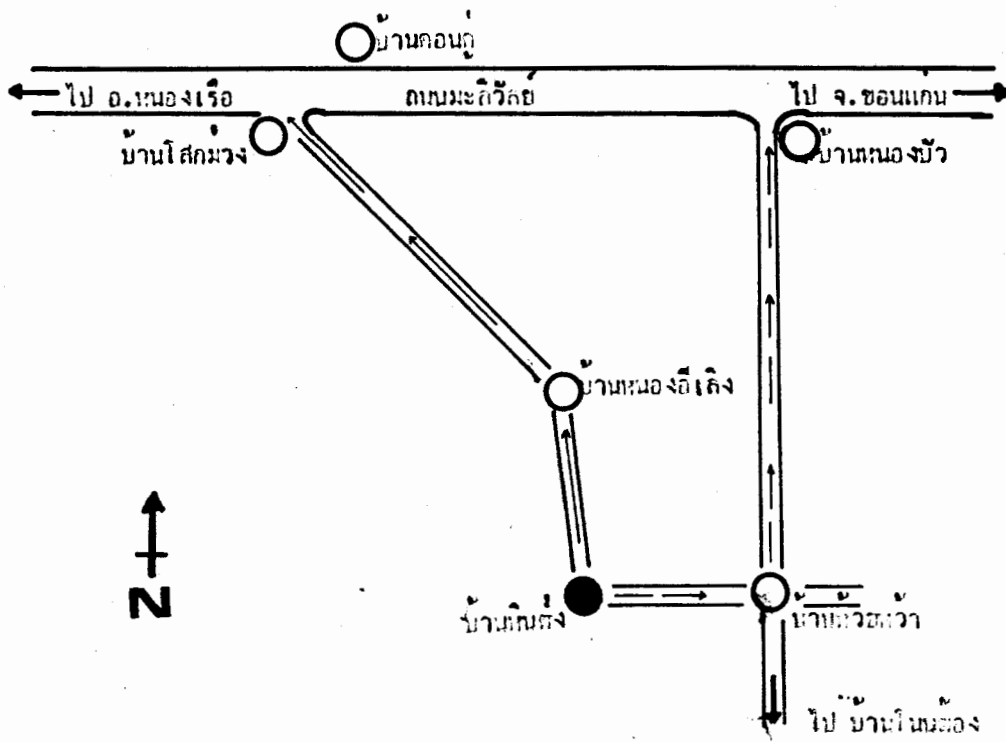
ทิศเหนือ จด บ้านหนองอีเลิง ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น

^{1/} ชาย, อายุ 52 ปี

^{2/} หญิง, อายุ 32 ปี

^{3/} กชช.2ค. ปี 2532

แผนที่คมนาคม : บ้านกึ่ง
(ผู้อำเภอบ้านปางและจังหวัดขอนแก่น)

← เส้นทางคมนาคมในปัจจุบัน
 ← เส้นทางคมนาคมในอดีต

ทิศใต้ จด บ้านหินขาว ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น

ทิศตะวันออก จด บ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น

ทิศตะวันตก จด โลกลาดใหญ่^{1/}

2.2 พื้นที่

บ้านหินตั้งมีพื้นที่ทั้งหมด 1,500 ไร่ โดยแยกออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

พื้นที่ทำกิน 1,300 ไร่

พื้นที่สาธารณะ 120 ไร่

พื้นที่อยู่อาศัย 80 ไร่^{2/}

2.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของบ้านหินตั้งจะตั้งอยู่บนโคกสูง (ดูแผนที่ทางกายภาพและภาพถ่ายดาวเทียมประกอบ) บ้านเรือนตั้งอยู่รวมกันเป็นแบบกระจุก โดยจะลาดเทลงไปทุกด้าน หากมองไปทางทิศเหนือจะลาดเทลงไปเป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ขอมหินตั้ง" ส่วนทางทิศใต้จะลาดเทลงไปเจอที่ราบอีกแห่งหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ขอมวังเคื่อน้ำ" ทางด้านทิศตะวันออกจะลาดเทไปเจอกับบ้านห้วยหว้า และทางด้านทิศตะวันตกจะลาดเทไปเจอกับ "ขอมหนองขี้เหิน" ซึ่งที่ราบต่างๆที่กล่าวมานี้เป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน^{3/} สภาพพื้นดินจะเป็นดินปนทราย และมีหินดินดานปนอยู่บ้างในทางทิศเหนือของหมู่บ้าน^{4/}

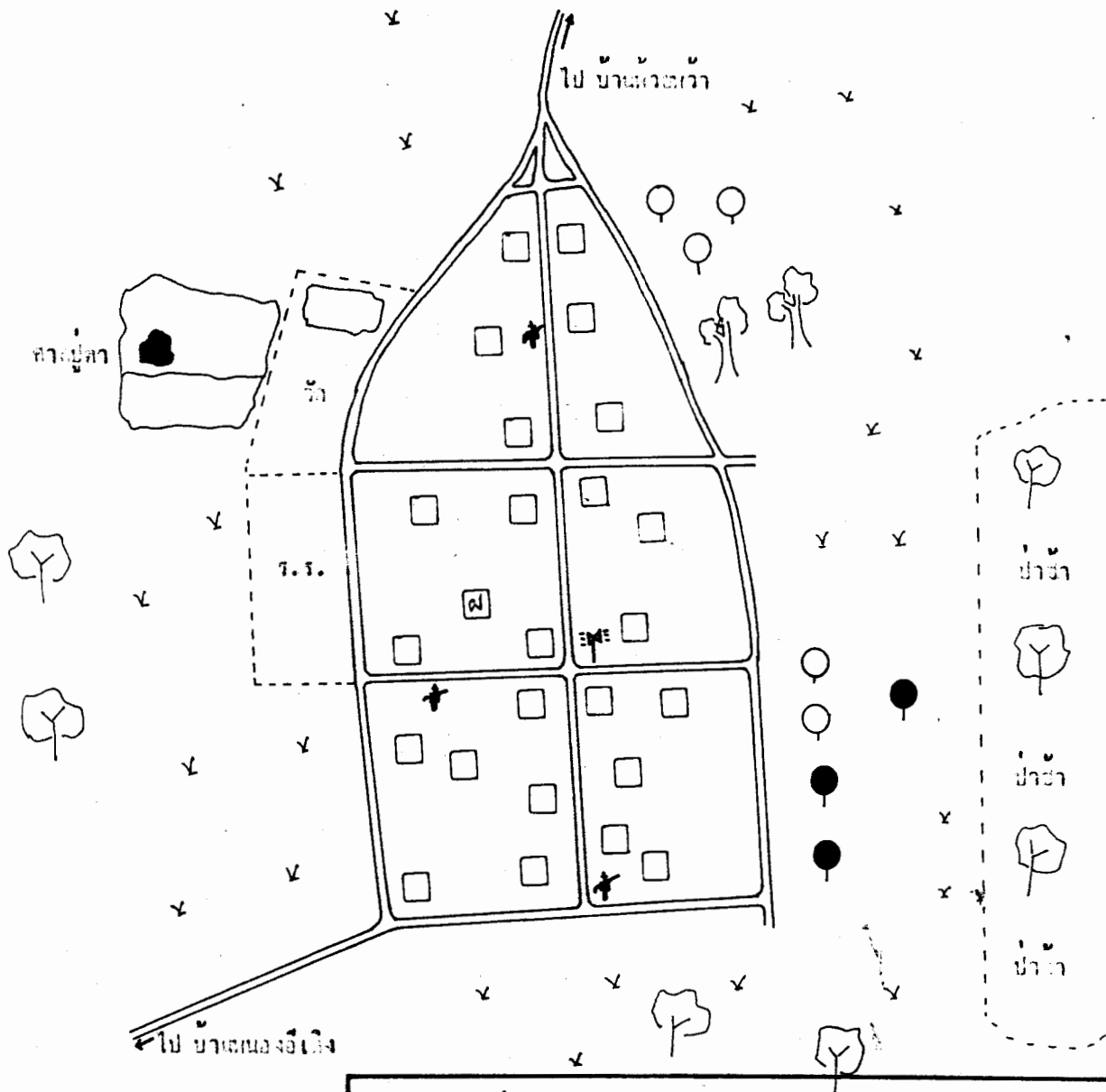
^{1/} หญิง, อายุ 51 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 62 ปี

^{3/} หญิง, อายุ 32 ปี

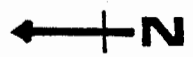
^{4/} ค้นฉบับไม้ขีด

แผนที่ทางอากาศ : บ้านฉิมพลี

สัญลักษณ์

- ✦ บ่อน้ำ
- ✦ หนองน้ำ
- ✦ ต้นไม้
- หนอง
- หนองน้ำขุ่น
- 🌳 ไม้เต็ง
- 🌳 ไม้ยาง
- ☐ สระน้ำ
- ☐ บ้านเรือน
- ☐ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

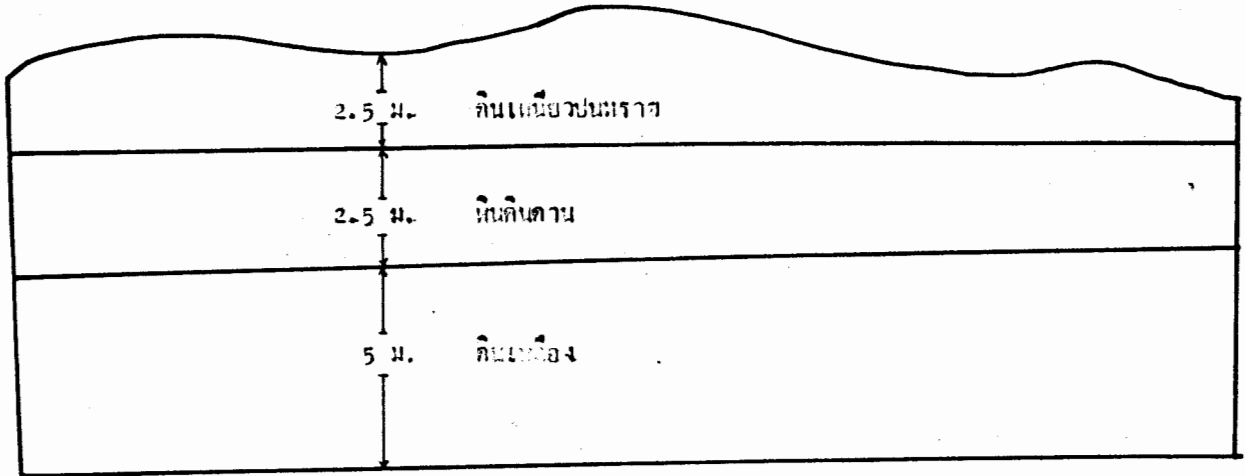

แผนทีภาพตัดขวาง ; บ้านชั้นสูง
(เนื้อ - ไร่ , ตะวันออก - ตะวันตก)

N

S

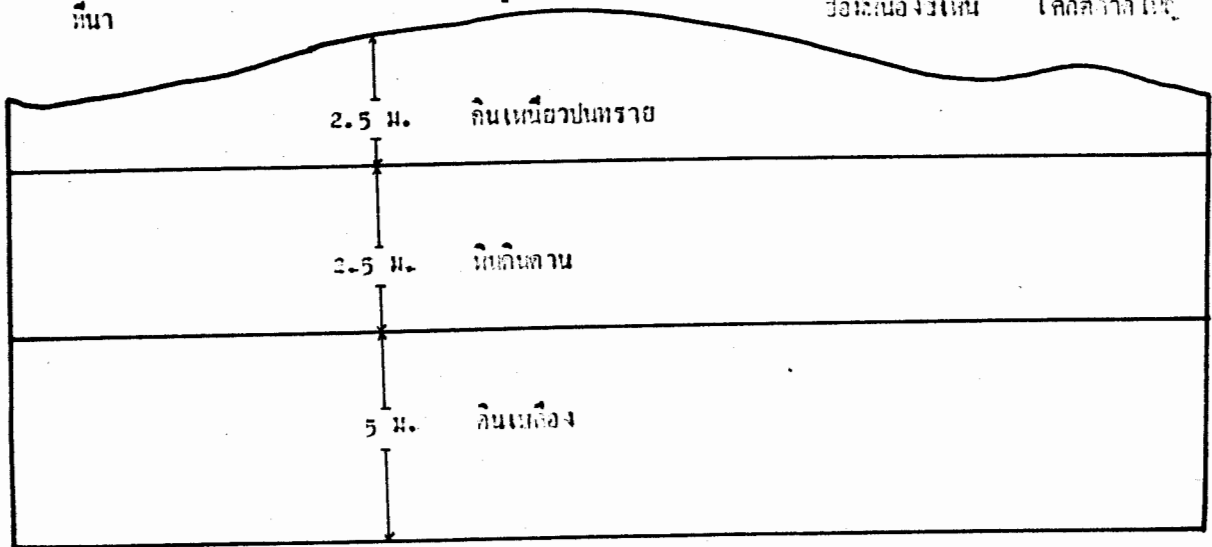
โถงวีงระองัด ซอวงัดนั้ง บรึเวาดระูม้าน ซอหวังเล็องนัถ โถงป้าว้า

E

W

ทึน้า บรึเวาดระูม้าน ซอหวนงงัเห็น โถงคากาลนัถ

2.4 ลักษณะภูมิอากาศ^{1/}

ฤดูกาลต่างๆของบ้านหินตั้งก็เหมือนกับหมู่บ้านอีสานทั่วไป มี 3 ฤดู กล่าวคือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม และไปสิ้นสุดตอนต้นเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนเริ่มต้นที่เดือนพฤษภาคม และไปสิ้นสุดที่เดือนกันยายน และฤดูหนาวเริ่มต้นเดือนตุลาคม และไปสิ้นสุดเดือนมีนาคม แต่ละฤดูจะมีช่วงคาบเกี่ยวกันอยู่ ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมามีบ้านหินตั้งประสบกับภาวะฝนแล้ง จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถทำนาได้อย่างเต็มที่ หรือคนที่ทำได้ก็จะเริ่มทำในช่วงเดือนกรกฎาคม ถือว่าเป็นการทำนาที่ล่าช้ามาก จึงส่งผลทำให้ผลผลิตที่ออกมา็นต่ำ

2.5 แหล่งน้ำ^{2/}

แหล่งน้ำในบ้านหินตั้งมี 4 ประเภท ดังนี้

2.5.1 สระน้ำเฉลิมพระเกียรติ เป็นสระน้ำที่ทาง ต.ก.ส. อำเภอ บ้านผาง ได้เข้ามาขุดให้ชาวบ้าน มีขนาด 20 x 40 เมตร โดยขุดในปี 2535 สระน้ำแห่งนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้ยังมีน้ำใช้ในสระ สาเหตุที่ทาง ต.ก.ส. ขุดให้ชาวบ้านนั้น เนื่องจากชาวบ้านไปกู้เงิน ต.ก.ส. มาขุดสระเกิน 10 ลู ต.ก.ส. จึงขุดให้เป็นการเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

2.5.2 สระวัด มีทั้งหมด 3 ลู สระลูที่ใหญ่จะมีพื้นที่ 2 ไร่ ใช้ขุดประมาณจากโครงการสร้างงานในชนบท(กสช.) ส่วนสระอีกสองลูก็มีเนื้อที่ลูกละ 2 งาน ชาวบ้านเรียกว่า สระศึกฤทธิ์ สระทั้งสามลูที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคแล้ว เรือน แต่สระศึกฤทธิ์สองลูก็จะใช้ได้ไม่ตลอดปี จะแห้งขอดในช่วงฤดูแล้ง

2.5.3 บ่อน้ำบาดาล มีทั้งหมด 4 บ่อ เป็นบ่อน้ำบาดาลของกรมอนามัย อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ใช้การไม่ได้ บ่อน้ำบาดาลของ สส. สมศักดิ์ คุณเงิน ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ใช้ประโยชน์ไม่ได้เช่นกัน เนื่องจากเป็นบ่อเล็กและตื้น มีดินอุด

^{1/} หญิง, อายุ 32 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 52 ปี

คัน บ่อของโครงการอีสานเขียวอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นบ่อบาดาลขนาดใหญ่ มีน้ำใช้ตลอดปี และเป็นบ่อเดียวที่ใช้การได้ในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้อุปโภคในครัวเรือน ส่วนบ่อสุดท้ายเป็นบ่อขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น กำลังดำเนินการเจาะอยู่ในขณะนี้

2.5.4 บ่อน้ำคัน มีอยู่ 2 บ่อ แต่ชาวบ้านนิยมใช้เพียงบ่อเดียว คือ บ่อที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะขุดใช้กันเอง ขุดลงไปประมาณ 2-3 เมตร ก็จะเจอน้ำไหลออกตามซอกหิน น้ำนี้จะใช้ได้ตลอดปี แต่น้ำจะมีน้อยในช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านจะใช้น้ำบ่อนี้ในการบริโภคแทนน้ำฝนเมื่อขาดแคลน^{1/}

2.6 ป่า

บ้านดินตั้งป่าช้าจะอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่^{2/} จะเป็นป่าช้าที่ใช้ร่วมกับบ้านหัวหว้า โดยจะแบ่งเป็นส่วนของแต่ละหมู่บ้าน ในป่าช้านี้ยังมีวัดอยู่ 1 แห่ง ชาวบ้านเรียกว่า "วัดป่า" มีพระจำวัดอยู่ 1 รูป เป็นพระธรรมบุตร จะฉันข้าวเช้าเพียงคาบเดียว^{3/}

2.7 สาธารณูปโภค

2.7.1 ถนน ถนนที่ใช้ติดต่อกับหมู่บ้านอื่นแต่ก่อนจะเป็นถนนดิน จะใช้ได้ในบางฤดูเท่านั้น พอฝนตกจะเดินทางลำบากมาก ปี 2523 ทางโครงการสร้างงานในชนบท(กสช.) ได้ทำถนนลูกรังจากบ้านหัวหว้าถึงบ้านดินตั้ง ใช้งบประมาณ 60,000 บาท จึงทำให้การคมนาคมไปมาสะดวกสบายขึ้น

2.7.2 ศาลากลางบ้าน ตั้งอยู่สี่แยกกลางหมู่บ้าน โดยสร้างเป็นชั้นเดียวก่ออิฐบล็อก ซึ่งชาวบ้านออกเงินช่วยกันสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการประชุมชาวบ้าน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ สร้างขึ้นเมื่อปี 2526 ใช้เงินไปทั้งสิ้น 14,670 บาท แต่ปัจจุบันใช้เป็นฉางเก็บข้าวชั่วคราวของกลุ่มธนาคารข้าว

^{1/} หญิง, อายุ 29 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 46 ปี

^{3/} หญิง, อายุ 32 ปี

2.7.3 พกกระจายข่าว สร้างขึ้นเมื่อปี 2529 ซึ่งทางอำเภอให้เป็นรางวัลกับหมู่บ้าน เนื่องจากการเลือกตั้งในปีนั้นชาวบ้านไปใช้สิทธิ์ลงคะแนนเต็ม 100%^{1/} ชาวบ้านจะได้รับฟังข่าวในตอนเช้า และเวลาผู้ใหญ่บ้านมีข่าวสารอะไรก็สามารถประกาศให้ลูกบ้านทราบ ไม่จำเป็นต้องประชุม หรือต้องการประชุมลูกบ้านก็ใช้หอกระจายข่าวนี้ เรียกชาวบ้านมาประชุมได้เลย

2.7.4 ไฟฟ้า ปี 2530 ทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ก่อนที่จะมีไฟฟ้าใช้ชาวบ้านจะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด ตะเกียงเจ้าพายุ ในภากรให้แสงสว่าง พอมีไฟฟ้าความสว่างและความสะดวกเข้าสู่หมู่บ้าน เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆก็ตามเข้ามา ปัจจุบันบ้านหินตั้งเกือบทุกครัวเรือนที่เหลือ 14 ครัวเรือน แต่ก็ค่อหวังใช้กับบ้านอื่นไปก่อน^{2/}

2.8 การคมนาคม

ในอดีตนั้นชาวบ้านจะต้องเดินทางไปยังรพประจำทางที่ปากทางบ้านหนองบัวก่อนที่จะเดินทางไปอื่น หรืออีกทางชาวบ้านจะเดินทางไปทางบ้านหนองอีเลิง ต่อไปบ้านโสกม่วง แล้วรอขึ้นรถที่นั่น^{3/} ในปัจจุบันการเดินทางสะดวกสบายขึ้น เนื่องจากมีรถโดยสารประจำทางสายโนนแดง-ขอนแก่น ผ่านบ้านห้วยหว้าซึ่งห่างจากหมู่บ้านเพียง 1 กิโลเมตร โดยมีรถขออกเที่ยวแรก 07.00 น. และเที่ยวสุดท้าย 12.00 น. รถจะวิ่งมาจากบ้านโนนแดงผ่านบ้านห้วยหว้า หนองบัว แล้วผ่านบ้านฝาง จึงจะเข้าขอนแก่น อัตราค่าโดยสารบ้านห้วยหว้า-บ้านฝาง 6 บาท บ้านห้วยหว้า-ขอนแก่น 8 บาท และรถจากขอนแก่นกลับเข้าหมู่บ้านเที่ยวแรก 10.00 น. เที่ยวสุดท้าย 17.00 น. ซึ่งจะรอรับนักเรียนและคนทั่วไปทำงานในเมืองกลับมาด้วย^{4/}

^{1/} ชาย, อายุ 52 ปี

^{2/} คนเดียวกัน

^{3/} หญิง, อายุ 69 ปี

^{4/} ชาย, อายุ 46 ปี

การเดินทางอีกอย่างหนึ่ง ชาวบ้านจะนั่งรถประจำทางมาลงที่ปากทางบ้านหนองบัว แล้วซื้อมอเตอร์ไซค์รับจ้างเข้าสู่หมู่บ้าน อัตราค่าโดยสาร 20 บาท และถ้าจะออกจากหมู่บ้านโดยซื้อมอเตอร์ไซค์รับจ้าง จะต้องเดินมาขึ้นรถที่คิวรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างที่บ้านห้วยหว้า อัตราค่าโดยสาร 15 บาท แล้วจึงไปต่อรถที่บ้านหนองบัว (ดูแผนที่คมนาคมประกอบ)

3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

3.1 จำนวนประชากรและครัวเรือน

ปัจจุบันหมู่บ้านทั้งหมดมีประชากรทั้งสิ้น 506 คน แบ่งเป็นชาย 205 คน เป็นหญิง 201 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 101 ครัวเรือน โดยจะมีบ้านเลขที่ 85 ครัวเรือน และไม่มีบ้านเลขที่ 16 ครัวเรือน พวกที่ไม่มีบ้านเลขที่เนื่องจากเพิ่งแยกครอบครัวใหม่ และยังไม่มีส่วนไหนทะเบียนบ้าน โดยยังใช้เลขที่บ้านตามครอบครัวของพ่อแม่อยู่^{1/} (ดูแผนผังครัวเรือนประกอบ)

3.2 ระบบเศรษฐกิจ

จากการศึกษาระบบเศรษฐกิจ จะมีตระกูล "คำส่วย" เป็นตระกูลที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน และเป็นตระกูลที่มีอำนาจ มีคนนับถือมาก เพราะ นายเจลิยว คำส่วย เป็นผู้ร่วมบุกเบิกในการก่อตั้งหมู่บ้าน และยังได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านในช่วงปี 2518-2533 และตัว นายเจลิยว คำส่วย ยังเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน สามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ส่วนตระกูลที่รองลงมา คือ ตระกูล "บุระรัช" ก็เป็นอีกตระกูลหนึ่งที่มีเชื้อสายเข้ามาแต่อดีต และชาวบ้านก็ให้ความเคารพนับถือ^{2/}

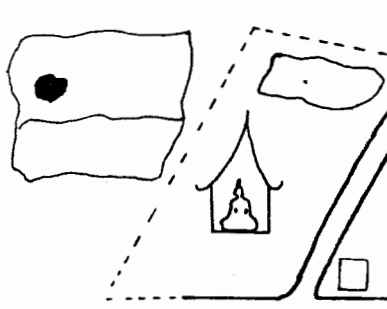
^{1/} คนเดียวกัน

^{2/} ชาย, อายุ 62 ปี

ไป บ้านหวดหว้า

แผนที่ผังครัวเรือน : บ้านใหม่ตั้ง

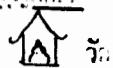
ต.โนนทอง อ.บ้านฝาง จ.ขอนแก่น

ป่าช้า

ไป บ้านหวดหว้า

สัญลักษณ์

บ้าน

บริเวณศาลปู่ตา

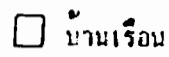
โรงเรียน

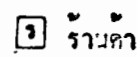
ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

ศาลากลางบ้าน

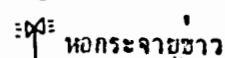
บ้านเรือน

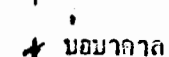
บ้านคำ

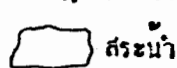
โรงเรียน

หอกระจายข่าว

บ่อน้ำ

สระน้ำ

3.3 การปกครอง

ก่อนปี 2514 บ้านหินตั้งจะเป็นบ้านผากกับบ้านห้วยหว่า โดยบ้านห้วยหว่า เป็นบ้านใหญ่ บ้านหินตั้งเป็นบ้านน้อย แต่พอปี 2514 บ้านหินตั้งได้จดทะเบียนขึ้นเป็นหมู่บ้าน จึงได้แยกการปกครองออกเป็นอิสระ โดยมีรายชื่อผู้ใหญ่บ้านดังนี้

1. นายสิงห์ อ่อนธรรมมา พ.ศ.2514-2518
2. นายเจสสิว คำสุ่ย พ.ศ.2518-2533
3. นายสุริย์ นวลนุกมา พ.ศ.2533-ปัจจุบัน^{1/}

นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ ร่วมกันบริหารหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ได้ดังนี้^{2/}

1. คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
2. คณะกรรมการฝ่ายสวัสดิการสังคม
3. คณะกรรมการฝ่ายป้องกันรักษาความสงบ
4. คณะกรรมการฝ่ายศึกษาวัฒนธรรม
5. คณะกรรมการฝ่ายเกษตร
6. คณะกรรมการฝ่ายพัฒนาประชาสัมพันธ์
7. คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุข

คณะกรรมการทั้ง 7 ฝ่ายต้องคำนึงงานควบคู่กันไป เพื่อให้การบริหารงานในหมู่บ้านเป็นไปด้วยดี และการเข้าสู่ตำแหน่งชาวบ้านจะเลือกขึ้นมาให้บริหารงาน

3.4 การศึกษา^{3/}

ในอดีตชาวบ้านจะต้องเดินไปเรียนหนังสือที่บ้านห้วยหว่า ห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร กระทั่งปี 2519 ทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนชั้นในหมู่บ้าน โดยมี

^{1/} ชาย, อายุ 62 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 52 ปี

^{3/} ชาย, อายุ 36 ปี

นายสินจรรย์ ไกรเดชวัลลภ เป็นครูใหญ่คนแรก เปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2519 ท่าอากาศยานชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4

ในปัจจุบันโรงเรียนบ้านหินตั้งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ติดกับวัดศรีร้าวรณ มีครูทั้งหมด 6 คน โดยมี นายประพัฒน์ ศรีธรราชฎร์ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียนทั้งหมด 89 คน เป็นชาย 49 คน หญิง 40 คน เปิดสอนในระดับ ป.1 - ป.6 มีนักเรียนในชั้นต่างๆ ดังนี้

ชั้น	จำนวนนักเรียน		
	ชาย	หญิง	รวม
ป.1	8	4	12
ป.2	6	8	14
ป.3	10	9	19
ป.4	7	3	10
ป.5	9	9	18
ป.6	99	7	16
รวม	49	40	89

ที่มา : สมุดหมายเหตุรายวัน โรงเรียนบ้านหินตั้ง

3.5 การศาสนาและความเชื่อ

ปี 2499 ชาวบ้านหินตั้งได้ร่วมใจกันสร้างวัดขึ้น แต่เป็นได้เพียงสำนักสงฆ์ถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านติดกับโรงเรียน ชาวบ้านให้ชื่อว่า "วัดศรีราวรรณ"^{1/} ชาวบ้านจะใช้วัดนี้ประกอบพิธีกรรมตามฮีตสิบสองครองสิบสี่ ในปัจจุบันวัดยังไม่มีโบสถ์จึงไม่สามารถจัดระเบียบเป็นวัดได้ มีพระจำวัดอยู่ 1 รูป ชื่อว่า หลวงพ่อสอน อภิณฺโธ เพิ่งจะมาจำวัดได้เพียง 2 พรรษา เดิมท่านเป็นพระอยู่วัดบ้านแม่ ตำบลหนองบอน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากวัดศรีราวรรณไม่มีพระจำวัด ชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันไปนิมนต์ท่านมาจำวัดแห่งนี้

การเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณี^{2/} ชาวบ้านบ้านหินตั้งได้ปฏิบัติตามฮีตสิบสองครองสิบสี่ โดยจะกระทำในเดือนต่างๆ ดังนี้

1. เดือนสาม บุญข้าวจี เป็นบุญที่ชาวบ้านถวายสังฆทานให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีการตักบาตรในตอนเช้า และชาวบ้านจะทำข้าวจีและข้าวเยี่ยม (ข้าวเกรียบ) มาถวายพระด้วย
2. เดือนสี่ บุญกุศล ชาวบ้านไม่ค่อยทำสง่าเสมอ เพราะบ้านหินตั้งเป็นบ้านเล็ก ไม่ค่อยมีพระมาจำวัด
3. เดือนห้า บุญครูสงกรานต์ จะมีการรณรงค์ให้หมู่บ้านเข้าผู้แก่ และการสร้างน้ำพระที่วัด และในวันสุดท้ายของงานจะมีการส่งกระดูกของผู้ตาย และญาติของผู้ตายจะหามบุญตักบาตรถวายสังฆทานไปให้
4. เดือนหก เดือนเจ็ด จะทำบุญบวชนาค ชายหนุ่มในหมู่บ้านที่มีอายุครบ 21 ปี จะมาบวชพร้อมกัน ในตอนเย็นจะมีมหาสพสมโภชที่วัด
5. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา จะทำในวันแรมหนึ่งค่ำ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้พระเดินไปเหยียบผลผลิตในไร่ของชาวบ้าน โดยจะจำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน

^{1/} ชาย, อายุ 62 ปี

^{2/} ไม่มี

6. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำในวันแรม 15 ค่ำ เป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งญาติของผู้ตายจะนำเอาอาหารห่อเล็ก ๆ ไปวางไว้ตามพื้นดิน จากนั้นจะกรวดน้ำไปให้ เป็นการเรียกให้คนตายมารับส่วนกุศลนั้นไป

7. เดือนสิบ บุญข้าวสารท ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ โดยจะทำคล้ายกับบุญข้าวประดับดิน

8. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ ในงานจะมีการทอดเทียนเข้าวัด ส่วนในตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน ส่วนในตอนเช้าของวันสุดท้ายจะมีการตักบาตรเทโว

9. เดือนสิบสอง บุญกรฐิน จะทำในช่วงตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบสอง หากเกินกำหนดนั้นจะถือว่าไม่เป็นการทอดกรฐิน ซึ่งการทอดกรฐินชาวบ้านจะเชื่อว่าใครทำบุญกรฐินจะได้บุญมาก

3.6 การสาธารณสุข

ในอดีตหมู่บ้านหินตั้งจะมีหมอยาสมุนไพรประจำหมู่บ้าน เพื่อทำการรักษาคนป่วย แต่ไม่นานมานี้ประมาณปี 2515 หมอยาสมุนไพรได้หมดไปจากหมู่บ้าน เนื่องจากในช่วงนี้ทางราชการได้มาตั้งอนามัยประจำตำบล^{1/} โดยอนามัยตำบลได้สร้างที่ปี 2520 ที่บ้านโนนผ่อง มีระยะห่างห่างจากหมู่บ้านหินตั้ง 5 กิโลเมตร เมื่อชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยก็จะไปใช้บริการที่นั่น แต่ถ้าหากมีอาการรุนแรงชาวบ้านจะนำคนป่วยส่งโรงพยาบาลประจำอำเภอและจังหวัดต่อไป^{2/}

ปัจจุบันบ้านหินตั้งจะมี ผสส. และ อสม. ประจำหมู่บ้าน เพื่อให้คำปรึกษาด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน ซึ่ง อสม. จะมีบทบาทหน้าที่ดังนี้^{3/}

1. ให้คำปรึกษาปัญหาสุขภาพแก่ชาวบ้าน
2. ทำใบส่งตัวผู้ป่วยจากหมู่บ้านต่อไปยังอนามัย

^{1/} หญิง, อายุ 65 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 52 ปี

^{3/} ชาย, อายุ 51 ปี

3. ประมวลพยาบาลแก่ชาวบ้านหากเกิดเจ็บป่วยก่อนหน้าตัวส่งอนามัยและ
โรงพยาบาล

4. ชั่งน้ำหนักเด็กอายุไม่เกิน 5 ปี โดยจะชั่งทุก 3 เดือน แล้วรายงาน
งานผลต่ออนามัยในกรณีที่มีเด็กขาดสารอาหาร

5. ทำการตรวจเลือดกับชาวบ้านที่ไปคัดอ้อยกลับมา หากเกิดเป็นไข้
มาลาเลียกลับมาแล้วนำมาแพร่เชื้อในหมู่บ้าน หากมีใครเป็นก็จะรายงานต่ออนามัย และนำ
ตัวไปรักษาในชั้นต่อไป

ชาวบ้านเห็นตั้งส่วนใหญ่จะเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ เช่น
เป็นหวัด เป็นไข้หวัดใหญ่ เจ็บคอ และโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง
ท้องเดิน แต่ทางอนามัยก็มีการป้องกัน คือ โครงการล้างมือก่อนทานข้าว โดยทุกครัวเรือน
จะมีถังน้ำไว้ล้างมือ พร้อมทั้งมีโถงบรรจุน้ำส้วมไว้ดื่มกิน พร้อมทั้งมีโครงการส้วมสะอาด
โดยทำเป็นกองทุนหมุนเวียนทำส้วม มีทั้งหมด 12 ที่ ที่ละ 600 บาท ให้ชาวบ้านหมุนเวียน
กันทำแล้วก่อนส่งเงิน ปัจจุบันในหมู่บ้านไม่มีส้วมใช้ 20 ครัวเรือน

3.7 สภาพทางเศรษฐกิจ

ในอดีตสังคมหมู่บ้านจะเป็นแบบสังคมพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ใครมี
อะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนแบ่งกันกิน เนื่องจากสภาพหมู่บ้านยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอาหารตาม
ธรรมชาติ จนในปี 2517 ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกปอและปลูกมันสำปะหลังตามโคกในนา
พร้อมทั้งมีการถางป่ามากขึ้น เพื่อจะเพิ่มผลผลิตออกสู่ตลาด ระบบทุนนิยมจึงเข้าสู่หมู่บ้าน
การซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้น^{1/}

ในปัจจุบันชาวบ้านหันมาเป็นอาชีพหลัก โดยใช้พื้นที่ราบลุ่มรอบนอกหมู่
บ้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1,300 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 1,500 ไร่ การครอบครอง
กรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านแบ่งออกได้ดังนี้

^{1/} ชาย, อายุ 51 ปี

ไม่มีพื้นที่ถือครอง	จำนวน 8 ครอบครัว
1-5 ไร่	จำนวน 15 ครอบครัว
6-10 ไร่	จำนวน 10 ครอบครัว
11-20 ไร่	จำนวน 15 ครอบครัว
21-50 ไร่	จำนวน 25 ครอบครัว
มากกว่า 50 ไร่	จำนวน 27 ครอบครัว ^{1/}

ชาวบ้านจะเริ่มทำนาในเดือนหก(พฤษภาคม) หรือเดือนเจ็ด(มิถุนายน) แต่ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาเกิดฝนแล้ง ชาวบ้านจึงเริ่มทำนาในเดือนแปด(กรกฎาคม) หรือเดือนเก้า(สิงหาคม) ขึ้นแรกจะเริ่มโดยการไถคราด แล้วจะตกกล้า หลังจากนี้ 1 เดือนก็สามารถถอนต้นกล้าไปปักดำได้ และจะไปเก็บเกี่ยวในเดือนสิบสองถึงเดือนอ้าย (พฤศจิกายน-ธันวาคม) ผลผลิตที่ได้จะอยู่ระหว่าง 30 ถึง^{2/} ผลผลิตที่ได้จะเป็นข้าวเหนียว ชาวบ้านจะเก็บไว้กิน ส่วนข้าวเจ้าจะนำไปขายที่ตลาดในเมืองขอนแก่น

ในปัจจุบันชาวบ้านจะเป็นลูกหนี้ ธ.ก.ส. กันมาก โดยจะมีมาประมาณคนละ 10,000-20,000 บาท เสียดอกเบี้ยร้อยละ 12 บาท/ปี ชาวบ้านที่กู้ยืมมานั้นจะนำมาใช้ในการเกษตร ขุดสระน้ำ ซ่อมวัว ซ่อมควาย และนำมาใช้จ่ายในครอบครัว จากสภาพดังกล่าวยังถือว่าชาวบ้านยังยากจนกันอยู่มาก เพราะดูจากรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีเพียง 8,000 บาท/ปีเท่านั้น จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน โดยการไปรับจ้างแรงงานที่อื่น เช่น ไปกรุงเทพมหานคร ไปรับอิฐที่นครปฐม และไปรับจ้างตัดอ้อยที่กาญจนบุรี^{3/} และชาวบ้านบางส่วนจะหันมารับจ้างในหมู่บ้าน เช่น รับจ้างเกี่ยวข้าว คานา ตัดอ้อย ซึ่งจะได้ค่าจ้าง 50 บาท/วัน/คน โดยจะเริ่มทำงานตั้งแต่ 08.00-17.00 น.^{4/}

^{1/} กชช.2ค. ปี 2532

^{2/} คนเดียวกัน

^{3/} ชาย, อายุ 52 ปี

^{4/} หญิง, อายุ 69 ปี

ร้านค้า

ร้านค้าในหมู่บ้านทั้งหมด 3 ร้าน คือ ร้านของแม่มูล ร้านแม่เที่ยง และร้านแม่สู่ม ซึ่งจะมีสินค้าที่คล้ายๆกันมาขายเป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ฯลฯ และร้านของแม่สู่ม แม่เที่ยง จะขายอาหารสดด้วย โดยจะไปรับมาจากตลาดในตอนเช้าทุกวัน^{1/} สินค้าที่ขายดีเป็นพิเศษจะเป็นสินค้าจากพวกผงซักฟอก สบู่ เหล้า บุหรี่ และโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลเหล้าและบุหรี่จะขายดีเป็นพิเศษ หากสินค้าในร้านหมดแม่ค้าจะเข้าไปรับของจากตลาดในเมืองขอนแก่นทุกๆ 2 อาทิตย์^{2/}

การวิเคราะห์วิถีชีวิตชาวบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในปัญหาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

หมู่บ้านหินตั้งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก และสภาพความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน จากการถือครองที่ดินคงที่ได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นจากการถือครองเฉลี่ยแล้วคนส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่ยากจน และการทำนาในหมู่บ้านจะทำได้เพียงครั้งเดียวในหนึ่งปี และส่วนใหญ่ผลผลิตที่ได้ก็ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะการทำนาของชาวบ้านเป็นการทำนาแบบอาศัยน้ำฝน หากปีใดฝนแล้งทำให้การผลิตได้ไม่เต็มที่ และคนหมู่บ้านหินตั้งและหมู่บ้านในละแวกนี้จะแล้งมาหลายปีซ้อนกัน ฉะนั้นหลังการทำนาที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ชาวบ้านเกือบครึ่งหมู่บ้านได้เดินทางออกนอกหมู่บ้านเพื่อจะไปหาทำงานในที่ต่างๆ ไม่ว่าจะไปทำงานรับจ้างในกรุงเทพฯ หรือไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี

ฉะนั้นจากการได้ข้อมูลมา การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวบ้านบ้านหินตั้งแบ่งตามจำนวนคนกันไปแบ่งได้ 3 ลำดับ

1. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปตัดอ้อยจังหวัดกาญจนบุรี
2. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ
3. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างที่จังหวัดนครปฐม

^{1/} หญิง, อายุ 32 ปี

^{2/} ชาย, อายุ 46 ปี

1. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปตัดอ้อยจังหวัดกาญจนบุรี

การไปตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรีนี้ชาวบ้านให้ความสนใจมาก โดยจะไปกันในช่วงหลังการทานาเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นคนจนคนรวยจะไปกันทั้งนั้น เพื่อหวังที่จะได้มีเงินมาจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน

การอพยพตัดอ้อยได้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2520 คนที่เดินทางไปคนแรก คือ แม่โสม แก้วศรี เป็นคนแรกที่บุกเบิกการออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ต่อจากนั้นก็มีคนในหมู่บ้านทยอยกันออกไปเรื่อยๆจนถึงปัจจุบัน

การเดินทางไปแต่ละครั้งจะมีกระบวนการในการตัดสินใจหรือภูมิปัญญาและความคาดหวังที่แตกต่างกัน ซึ่งทางผู้ศึกษาได้แบ่งคนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ที่มีฐานะยากจน และผู้ที่มีฐานะพอกินพอใช้ ซึ่งจะดูว่าคนสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร? โดยจะยกตัวอย่างแต่ละกลุ่ม คือ

กลุ่มคนยากจน ใช้กรดี่ครอบครัว แม่โสม แก้วศรี ส่วนครอบครัวยุ้ยมีกิน ใช้ครอบครัว นางหนูริต นวลนุชมา โดยจะกล่าวต่อไปนี้

1.1 กรณีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของครอบครัวยุ้ยมีกิน

1.1.1 ภูมิหลังของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ครอบครัวยุ้ยมีกินของ แม่โสม แก้วศรี เป็นครอบครัวยุ้ยมีกินในการอพยพไปทำงานรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยในปี 2520 ซึ่งในช่วงนั้นครอบครัวยุ้ยมีกินของนางกำลังขัดสน ไม่มีงานที่จะทำหลังช่วงการทานา เลยได้ตัดสินใจไปกับเพื่อนบ้านบ้านห้วยหว้าและบ้านหนองบัว

การเตรียมตัวของแม่โสมครั้งแรกก็เตรียมเอาเครื่องครัว เช่น ถ้วย จาน หม้อ ฯลฯ และเครื่องนอน เช่น ผ้าห่ม เสื้อ พร้อมกับเงินที่นำไปใช้จ่าย 500 บาท

การไปในครั้งนั้นแม่โสมทราบข่าวจากเพื่อนบ้านบ้านห้วยหว้า มาติดต่อหาคนงานให้กับเจ้าแก้ว โดยไปกับเจ้าแก้วชายาว

1.1.2 กระบวนการของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเดินทางไปจะไปร่วมกับชาวบ้านบ้านห้วยหว้าและบ้านหนองบัว ในการไปครั้งแรกได้ไปที่อำเภอท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจะนั่งรถสิบล้อของเจ้าแก้ว ซึ่งจะมารับถึงหมู่บ้าน ชาวบ้านคนที่เคยไปจะเป็นคนแนะนำให้ทำอย่างไรบ้าง?

1.1.3 แหล่งที่ไปทำงาน

การไปทำงานมีงานอยู่ 2 ประเภท คือ

1. ตัดอ้อย
2. ขนอ้อยขึ้นรถ

การตัดอ้อยชิ้นส่วนใหญ่เป็นงานที่เบา คนทำจะเป็นผู้หญิง ส่วนการขนอ้อยขึ้นรถเป็นงานที่ต้องใช้กำลังมาก จะเป็นผู้ชายทำ ต้องโยนอ้อยขึ้นไปบนรถบรรทุก ซึ่งมีอัตราค่าจ้างที่ไต่ดังนี้

การตัดอ้อย อัตราค่าจ้างตอนไปครั้งแรก คือ 100 มัด 15 บาท โดยใน 1 มัด จะมีอ้อย 10 ล้า

การขนอ้อยขึ้นรถ อัตราค่าจ้างจะคิดเป็นตันละ 10 บาท

จำนวนคนงานของเถ้าแก่ที่ไต่มีประมาณ 50 คน โดยทางเถ้าแก่จะจัดที่พักให้เป็นห้องแถว แต่ละห้องจะให้พักห้องละครอบครัว และทางเถ้าแก่ได้จัดห้องอาบน้ำและห้องส้วมให้ใช้ร่วมกันทั้งหมด

1.1.4 สาเหตุที่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเดินทางไปตัดอ้อยของ แม่โสม แก้วศรี ที่ตัดสินใจไปครั้งแรกนั้น ไปตัดอ้อยกัลดูกกลมเหมือนกัน แต่พอเห็นเพื่อนบ้านไปกันก็มาก และพร้อมกันอยู่บ้านไม่มีอะไรทำ จะไม่จึงทำให้ แม่โสม แก้วศรี ได้ตัดสินใจไปทำงาน หวังเพื่อจะได้เงินมาจับจ่ายใช้สอยในครอบครัว แต่ไปแล้วก็ได้เงินมาเพียง 300 บาท อย่างไรก็ตามแม่โสมก็ยังเดินทางไปอีกในปีถัดมา ในปัจจุบันนี้แม่โสมได้เงินกลับบ้าน 4,000 ถึง 10,000 บาท

ในปัจจุบันนี้มีเถ้าแก่นำเงินมาให้คนงานหน้า หรือคนหางานให้เถ้าแก่ นำเงินมาให้คนงานล่วงหน้า ซึ่งทำให้คนงานที่นำเงินของเถ้าแก่มาใช้จำเป็นต้องไปทำงานใช้หนี้กับเถ้าแก่

1.1.5 ผลการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

จากการที่ไปทำงานตัดอ้อยกลับมาในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนมากจะได้เงินกลับมาใช้จ่ายในครอบครัว บางคนจะนำไปซื้อของบางอย่างบางอย่าง เช่น รถไถ ซื้อม้า ควาย หรือนำมาซ่อมแซมบ้าน สร้างบ้าน

ตั้งเฝ้ามารที่แม่โถมได้เดินทางไปคนแรกของหมู่บ้าน เมื่อกลับมาแม่โถมก็กลับมาเป็นคนหาคนงานให้กับเต้าแก่ที่จะหาคนงานในหมู่บ้านไปทำงาน ทำให้คนอื่นเห็นว่าไม่ถูกหลอก และได้มีงานทำช่วงว่างจากการทำนา จึงมีคนได้ขอพ้อออกไปทำงานตามแม่โถมมากขึ้น โดยคนได้เริ่มขอพ้อกันมากในช่วงปี 2524-2528 ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีฐานะหรือคนยากจนเองก็พากันไปมากขึ้น

ซึ่งถือได้ว่าแม่โถมนั้นเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่นยากจะไปหาแบบแม่โถมบ้าง จะเห็นได้ว่าคนที่ออกไปทำงานในครั้งแรกจะเป็นคนที่มีฐานะยากจน ไปเพื่อหวังจะได้มีงานมีเงินมาใช้ในครอบครัว แล้วทำให้บุคคลอื่นตามไปเรื่อยๆ

1.2 การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานครอบครัว นางหนูริค นวสมุทรมา

1.2.1 ภูมิหลังการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ครอบครัว นางหนูริค นวสมุทรมา ถือว่าเป็นครอบครัวที่มีฐานะดีครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้าน ได้ขอพ้อไปรับจ้างทำงานตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี เริ่มไปเมื่อปี 2523 ซึ่งเป็นช่วงที่ครอบครัวของแม่โถมได้กลับมาชักชวนแนะนำ และเป็นช่วงที่ชาวบ้านพากันไปกันอย่างมาก ซึ่งการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ได้จากแม่โถมได้แนะนำบอก ทำให้ครอบครัวของนางหนูริคจะไปบ้าง

การเตรียมตัวก่อนการเดินทางของครอบครัวนางหนูริค ก็เหมือนครอบครัวอื่น คือ มีการเตรียมเครื่องครัว เครื่องนอน ข้าวสาร และเงินที่จะนำไปใช้จ่าย การอพยพไปทำงานนั้นจะไปกันทุกปีหลังทำนาเสร็จ เก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้วจึงจะเดินทางไป โดยฝากลูกที่เข้าโรงเรียนอยู่ให้คาบยายเป็นคนเลี้ยง

1.2.2 กระบวนการของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเดินทางของครอบครัวนางหนูริค ก็จะออกเดินทางไปพร้อมกับเพื่อนบ้านครอบครัวอื่นๆ โดยทางเต้าแก่จะใช้รถบรรทุกสิบล้อขนไปยังท่าอำเภอท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี

1.2.3 แหล่งงานที่ไปทำ

ประเภทงานที่ทำก็จะเหมือนกับครอบครัวอื่น คือ

1. การตัดอ้อย จะเป็นผู้หญิงทำเป็นส่วนใหญ่
2. การขนอ้อยขึ้นรถ งานนี้จะเป็นงานหนัก ผู้ชายจะทำ

ซึ่งในแต่ละงานอัตราค่าจ้างเป็นดังนี้

การตัดอ้อย ปี 2523 ราคา 21 บาทต่อ 100 มัด

ปี 2526 ราคา 30 บาทต่อ 100 มัด

ปี 2528 ราคา 35 บาทต่อ 100 มัด

ปี 2534 ราคา 40 บาทต่อ 100 มัด

(1 มัด มีอ้อย 10 ล้ำ)

การขนอ้อยขึ้นรถ ได้ราคา 20 บาทต่อการขนอ้อยได้น้ำหนัก

1 คัน

ในไร่ของเถ้าแก่หนึ่งจะมีคนงาน 20-50 คน โดยทางเถ้าแก่จะจัดห้องแถวให้พักเป็นครอบครัวละห้อง ห้องส้วมและห้องอาบน้ำรวมให้ ส่วนนำใช้ทางเถ้าแก่จะสูบน้ำขึ้นมาไว้เต็มถัง คนงานไม่ต้องขนสามารถใช้ได้เลย

1.2.4 สาเหตุที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

สาเหตุที่ทำให้ครอบครัวของนางหนูริคไป เพราะต้องการจะนำเงินมาใช้มาเก็บสะสม เงินที่ได้มาได้นำไปซื้อรถไถ วัว ประจวบกับในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวแล้วในรอบนอกหมู่บ้านใกล้ไม่มีงานทำ และสิ่งที่ไปเพราะไปแล้วก็ได้เงินกลับมา ไม่ต้องไปนานเหมือนกับไปทำงานกรุงเทพฯ

การไปแต่ละครั้งนั้นหวังเพื่อจะได้เงินกลับมาบ้าน นำมาจับจ่ายใช้สอยในครอบครัว นำมาซื้ออาหารและซื้อเสื้อผ้า

1.2.5 ผลที่เกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

ครอบครัวของนางหนูริคเมื่อได้เงินจากการไปตัดอ้อย ได้ซื้อวิทยุ-เทป โทรทัศน์ พัดลม ในปัจจุบันครอบครัวของนางหนูริคมีวิทยุ-เทป 3 เครื่อง โทรทัศน์ 1 เครื่อง พัดลม 2 เครื่อง ซึ่งเป็นเงินที่ได้จากการไปตัดอ้อยทั้งนั้น

นอกจากนี้ครอบครัวของนางหนูริคยังนำเงินไปซื้อวัวมาเลี้ยงไว้เพื่อขาย ซื้อรถไถนาเดินตาม และซื้อเครื่องสูบน้ำ ซึ่งนางหนูริคบอกว่าทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น

นอกจากได้มีเครื่องอ่านเวคความสะควคต่างขแล้ว ครอบครัวของนางหนูริคยงนำเอาควมรู่ที่ไคมาใช้ในครอบครัว คือ ปลุกอ้อย ซึ่งได้ปลุกในที่ว่างในนาหรือบริเวณที่เคยปลุกมันสำปะหลังมาก่อน และได้รับความช่วยเหลือจากเต้าแก่ที่ได้นำรถบรรทุกมาขนผลผลิตของนางหนูริคไปขาย และได้ไปทำงานตัดอ้อยเหมือนเดิมที่ท่าทุกปี

คั้งนั้นครอบครัวของนางหนูริคถือได้ว่าเป็นครอบครัวที่น่ำรายไคจากการตัดอ้อยนำมาซื้อเครื่องอ่านเวคความสะควค และได้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และครอบครัวของนางหนูริคยงเป็นควมแทนให้เต้าแก่ที่จะหาคนงานให้ บางครั้งก็นำเงินจากเต้าแก่ไปให้กับคนงานเย็บล่งหน้า แล้วให้คนงานไปทำงานให้กับเต้าแก่ เมื่อไคเงินจากการทำงานจึงจะหักหนี้สินกัน

นอกจากนี้การออกไปทำงานของคนในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ทำให้เต้าแก่ไค้อ้อยจากจังหวัดกาญจนบุรีมาหาคนงานในหมู่บ้านได้เพิ่มจำนวนขึ้น ปัจจุบันมีถึง 10 เต้าแก่ด้วยกัน

1.3 สรุปรวมของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปตัดอ้อย

จากกรณีตัวอย่างทั้งสองกรณีนี้ เราอาจจะเห็นว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าภายในครอบครัว และส่งผลต่อชุมชนอย่างมาก โดยมีข้อสรุปคั้งต่อไปนี้

1.3.1 ภูมิหลังของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การอพยพแรงงานไปตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรีได้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2520 โดยมี แม่โสม แก้วศรี และครอบครัว เป็นกลุ่มแรกของหมู่บ้าน โดยไปพร้อมชาวบ้านบ้านห้วยหว้าและชาวบ้านบ้านสง^{1/} พอปี 2524-2530 ชาวบ้านหันคั้งได้ให้ความสนใจที่จะไปทำงานในรูปแบบนี้เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีฐานะดี ปานกลาง และจน จะไปเป็นครอบครัว จะอยู่ในวัยกลางคนเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้หมู่บ้านเหลือแต่เด็กและคนแก่^{2/}

^{1/} หญิง, อายุ 43 ปี

^{2/} หญิง, อายุ 29 ปี

ชาวบ้านทรายขาวแหล่งงานมาจากเพื่อนบ้าน ในสมัยแรกนั้น ชาวบ้านบ้านห่างมาหาคนงานที่บ้านห้วยหว้า และชาวบ้านบ้านห้วยหว้าได้มาชวน แม่โถม แก้วศรี ไปด้วย เมื่อแม่โถมได้เดินทางกลับมาก็เป็นแหล่งข่าวที่สำคัญให้กับเพื่อนบ้านคนอื่น และแม่โถมเองยังเป็นนายหน้าหาคนงานให้กับเจ้าแก้วอีกด้วย^{1/} ในปัจจุบันจะมีเจ้าแก้วที่ มาหาคนงานในหมู่บ้านเป็นสิบเจ้าแก้ว การไปแต่ละครั้งชาวบ้านมีการเตรียมตัว คือ จะพากันเตรียมข้าวสารให้คุ้มตลอดสี่เดือน เครื่องครัว เครื่องนอน ซึ่งสิ่งพวกนี้นายจ้างจะไม่ มีให้^{2/}

1.3.2 กระบวนการอพยพแรงงาน

ก่อนจะถึงการเดินทางจะมีนายจ้างและนายหน้ามาหาคนงาน ชาวบ้านพอใจจะไปเจ้าแก้วไหนก็ตกลงไปกับเจ้าแก้วนั้น โดยจะเบิกเงินมาใช้ก่อนแล้วค่อยไป ทำงานใช้คืน^{3/} การออกเดินทางจะเริ่มเมื่อชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ(เดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม) โดยจะมีรถจากนายจ้างมารับถึงในหมู่บ้านเลย(เป็นรถบรรทุกสิบล้อ) การไปแต่ละครั้งจะมีคนงานจากหมู่บ้านอื่นร่วมเดินทางไปด้วย เช่น มาจากบ้านหนองบัว บ้าน ห้วยหว้า ซึ่งจะไปทำงานที่เจ้าแก้วเดียวกัน

1.3.3 แหล่งงานที่หา

ชาวบ้านบ้านหินตั้งไปทำงานรับจ้างที่อำเภอท่าเรือ จังหวัด กาญจนบุรี^{4/} โดยทางนายจ้างจะจัดที่พักไว้ให้ ให้อยู่เป็นห้องแถวรวม เพียงแยกห้องเป็น ครอบครัวใครครอบครัวมัน หากคนเป็นโสดจะจัดให้อยู่ร่วมกันห้องละ 4-5 คน แบ่งเป็น กลุ่มชาย กลุ่มหญิง โดยแต่ละเจ้าแก้วจะมีคนงานประมาณ 20-50 คน^{5/}

^{1/} หญิง, อายุ 43 ปี

^{2/} หญิง, อายุ 61 ปี

^{3/} หญิง, อายุ 37 ปี

^{4/} หญิง, อายุ 43 ปี

^{5/} หญิง, อายุ 37 ปี

1.3.4 ประเภทงานและอัตราค่าจ้าง

งานที่ชาวบ้านไปทำจะมี 2 อย่าง คือ การตัดอ้อย จะทำทั้งชายและหญิง และการขนอ้อยขึ้นรถ ส่วนใหญ่จะเป็นชายทำ เพราะเป็นงานที่หนัก โดยมีอัตราค่าจ้างดังนี้

1. ตัดอ้อย

ปี 2523 อัตราค่าจ้างตัดอ้อย 100 มัด เป็นเงิน 21 บาท

ปี 2526 อัตราค่าจ้างตัดอ้อย 100 มัด เป็นเงิน 30 บาท

ปี 2528 อัตราค่าจ้างตัดอ้อย 100 มัด เป็นเงิน 35 บาท

ปี 2534 อัตราค่าจ้างตัดอ้อย 100 มัด เป็นเงิน 40 บาท

(อ้อย 1 มัด มีอ้อย 10 ล้ำ)

2. ขนอ้อยขึ้นรถ จะได้ค่าจ้างในอัตรา 20 บาทต่อหน้าหนัก

อ้อย 1 ตัน^{1/}

(1 ตัน มีค่าเท่ากับ 1,000 กิโลกรัม)

1.3.5 สาเหตุของการอพยพแรงงาน

พอหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ในหมู่บ้านและหมู่บ้านในละแวกเดียวกันจะไม่มีงานทำ จึงทำให้ชาวบ้านค้นคว้าที่จะหางานทำ คิดว่าจะปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ เพื่อจะนำเงินมาจุนเจือครอบครัว และเป็นทุนรอนในการทำนาในปีต่อไป^{2/} ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งเห็นว่าการไปรับจ้างกลับมาได้เงินเป็นก้อน จึงอยากได้เหมือนเขาบ้าง^{3/} จากเหตุผลทั้งสองประการจึงทำให้คนในหมู่บ้านอพยพไปทำงานรับจ้างประเภทนี้เป็นจำนวนมาก

^{1/} หญิง, อายุ 29 ปี

^{2/} คนเดียวกัน

^{3/} หญิง, อายุ 37 ปี

1.3.6 ผลกระทบจากการอพยพแรงงาน

ชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานจะกลับมาหมู่บ้านก่อนวันสงกรานต์ของทุกปี โดยทางเข้าแก่จะนำธมาส่ง เมื่อทุกคนกลับมาหมู่บ้านก็ครั้งหนึ่งกับอีกครั้งหนึ่ง และมีผลกระทบที่เกิดขึ้นดังนี้^{1/}

1. ผลกระทบที่มีต่อครอบครัว

ผลกระทบที่มีต่อครอบครัว เมื่อพิจารณาในทางบวกอาจสรุปได้ว่า ชาวบ้านที่ไม่มีเงินทองกลับมาใช้ในหมู่บ้าน โดยบางคนนำมาซื้อวัว-ควาย นำมาสร้างบ้าน ใช้น้ำ ๒.๐.๘. และหากันซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกมาใช้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ได้นำเงินมาใช้เป็นทุนรอนในการทำนาในปีต่อไป เช่น การซื้อวัว-ควายเอามาใช้ในไร่ นา ซื้อเครื่องจักรการเกษตรจําพวกรถไถนาแบบเดินตามและเครื่องสูบน้ำ ตลอดจนได้นำความรู้กลับมาใช้ในการประกอบอาชีพ ความรู้ที่ได้มาที่นำมาใช้มีเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้น คือ ครอบครัวของ นายสุริย์ นวลนุญา เนื่องจากชาวบ้านคนอื่นยังขาดความพร้อมในด้านที่ดิน ทุน และแรงงาน ซึ่งครอบครัวที่มีครบทุกอย่างจึงทำได้

ถ้าหากจะพิจารณาผลกระทบในด้านลบของการย้ายถิ่นไปทำงานในต่างถิ่น จะเป็นผลกระทบที่มาจาก การรับเอาความทันสมัยจากในตัวเมืองเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ส่วนมากจะเป็นกลุ่มหนุ่มสาวที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ ในอดีตเด็กหนุ่มสาวนั้นจะกลัวผู้ใหญ่และผู้อาวุโสเป็นอย่างมาก แต่สภาพการเคารพผู้อาวุโสเริ่มน้อยลงมานั้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง กล่าวคือ ประมาณปี 2500 หลังจากที่มีการอพยพไปทำงานในต่างถิ่นแล้ว ซึ่งผลกระทบที่ให้เห็นกันของอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน คือ

ผู้ที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ พอถึงฤดูเทศกาล เช่น สงกรานต์ เมื่อปีทีแล้วชาวหนุ่มสาวและคนทีไปทำงานในกรุงเทพฯ ได้พากันนำผ้าป่าสามัคคีมาทอดที่วัดบ้านของตนเอง ซึ่งถือว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นผลกระทบในด้านดี แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านลบ พวกเด็กหนุ่มสาวพวกนี้กลับมาทานเหล้าก็มากขึ้น หรือทานกันจนต้องได้ซื้อร้านค้าให้พ่อแม่ไปตามใช้น้ำให้ และในตอนกลับยังต้องขอค่ารถกับพ่อแม่กลับไปทำงานที่กรุงเทพฯ อีกด้วย

^{1/} ไม่มี

ส่วนการเชื่อฟังผู้ที่มีอาวุโสและพ่อแม่ที่มีพอสมควร แต่
อย่างไรก็ตามคนที่อยู่ในวงเหล่านี้จะกล่าวถึงผู้สูงอายุว่าเป็นคนหัวโบราณ ไม่ทันสมัย เป็นต้น

2. ผลกระทบที่มีต่อชุมชน

ผลกระทบที่มีต่อชุมชนในทางบวกอาจจะสรุปได้ว่า ผู้
ที่อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นตัวอย่างให้คนอื่นอพยพออกไปมากขึ้น โดยในช่วงแรกมีคนไป
เพียงเล็กน้อย แต่ในช่วงหลังชาวบ้านได้อพยพออกไปเป็นจำนวนมาก และการอพยพนี้เพิ่ม
จำนวนขึ้นเรื่อยๆจนถึงปัจจุบัน^{1/} นอกจากนี้ชาวบ้านมีเงินใช้มากขึ้น ทำให้สามารถซื้อ
เครื่องอำนวยความสะดวกเข้าใช้ในบ้านมากขึ้น เช่น โทรทัศน์ และพัดลม^{2/} เป็นต้น

ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านลบแก่ชุมชนและครอบครัว
ของผู้ย้ายถิ่นก็คือ ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดคนจะเป็นผลกระทบของคนหนุ่มสาวที่ไปทำงาน
ในกรุงเทพฯ แล้วนำเอาวัฒนธรรมของคนเมืองมาใช้ อย่างไรก็ตามก็มิได้มีการปฏิเสธจากผู้สูง
อายุอย่างรุนแรง ชาวบ้านยังอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข

2. การอพยพแรงงานไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ

2.1 ภูมิหลังของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานที่กรุงเทพฯของชาวบ้านในหมู่บ้าน
เห็นตั้งแต่เริ่มออกไปก็มากในช่วงปี 2528 ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย คือ อายุระหว่าง
15-25 ปี ดั้งเดิมลูกชายของครอบครัว นายสุริย์-นางมา นวลนุตมา ไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ
ทั้งหมด 3 คน มีพี่สาวคนรองได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯก่อน แล้วมาชวนพี่น้องไปหาร่วมกัน

ในการไปครั้งแรกที่ได้ไปทำงานนั้น เพียงรู้ว่าในกรุงเทพฯมีงานให้
ทำมากมาย เลยเสี่ยงโชคที่จะเข้าไปทำ โดยตระเวนหางาน เมื่อได้งานแล้วก็กลับไปชวน
พี่น้องเพื่อนบ้านไปทำงานด้วยกัน คนในหมู่บ้านที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯมีจำนวน 12 คน

^{1/} หญิง, อายุ 43 ปี

^{2/} หญิง, อายุ 29 ปี

การเดินทางไปทำงานนั้นต้องมีการเตรียมเงินที่ไปใช้ในการเดินทาง และขณะทำงานอยู่ ให้นำเงินติดตัวไปคนละประมาณ 1,000-2,000 บาท และเสื้อผ้าบางส่วน

2.2 กระบวนการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯนั้น คนไปทำงานก่อนพอลกลับมาบ้านก็จะชวนกันไป โดยการเดินทางได้ใช้รถประจำทางสายกรุงเทพฯ-ขอนแก่น และได้นำคนที่เป็นตัวช่วยไปฝากงานกับเจ้าแม่โรงงานที่คนหาอยู่ เช่น ตัวอย่างลูกชายนายสุริย์-นางมา ก็มารับเอาน้องและเพื่อนบ้านมาส่งคนไปทำงานอยู่โรงพิมพ์ที่คนหาทำงานอยู่ และได้พักอยู่กับเจ้าแม่

2.3 แหล่งที่ไปทำงาน

ประเภทงานที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไปทำนั้นเป็นงานรับจ้างทั้งนั้น ได้ค่าจ้าง คือ คนที่เข้าใหม่จะได้เงินเดือนประมาณ 1,000-2,000 บาท โดยจะพักอยู่กับเจ้าแม่กินกับเจ้าแม่ เมื่อทำงานหลายปีจะได้ขึ้นเงินเดือนเป็น 3,000 บาท

2.4 สาเหตุที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

สาเหตุที่ทำให้คนต้องเคลื่อนย้ายไปทำงานกรุงเทพฯนั้น / สังกัดได้จากคนที่ไปส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยคนหนุ่มสาว . การไปทำงานนั้นเนื่องจากต้องการที่จะหนีงานในไร่่นา เพราะการทานนั้นลำบาก และเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานที่จังหวัดกาญจนบุรียิ่งมีความลำบาก เพราะต้องใช้แรงงานเป็นอย่างมาก หลังจากเสร็จจากการตัดอ้อยจะต้องกลับไปหานา ส่วนการไปทำงานที่กรุงเทพฯได้แต่งตัวสวยและหล่อ ทำงานแม้จะหนักแต่ไม่ลำบาก นานๆจะได้กลับบ้านครั้งหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของคนหนุ่มสาวที่นิยมไปทำงานที่กรุงเทพฯ /

นอกจากนี้สาเหตุหนึ่งก็คือ ในหมู่บ้านหลังจากการทานแล้วไม่มีงานให้คนหนุ่มสาวได้ทำ เมื่อวัยรุ่นต้องการใช้เงิน หากอยู่กับพ่อแม่จะต้องขอเงินจากพ่อแม่จึงไปทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งจะสามารถใช้จ่ายเงินอย่างเป็นอิสระ คนหนุ่มสาวที่ไปทำงานนั้นก็คาดหวังที่จะได้มีเงินใช้ แต่งตัวดี และตามความคาดหวังของพ่อแม่ซึ่งต้องการให้คนที่ไม่มีการหาห่อเลี้ยงชีพตนเองได้ เช่น นายสุริย์-นางมาได้คาดหวังเพื่อให้ลูกได้มีงานทำและให้ลูกหาเงินเพื่อแต่งงานได้ ไม่ต้องเป็นภาระกับทางบ้านให้มากนัก

2.5 ผลของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

การไปทำงานกรุงเทพฯมีลักษณะที่ไปเป็นช่วงๆ แล้วกลับมาเหมือนไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยจะไปทำตลอดทั้งปีจึงกลับบ้านครั้งหนึ่งในช่วงเทศกาลหรือการนำผ้าป่ามาทอดที่วัดบ้านของตน

การกลับมาเยี่ยมบ้านก็ได้นำเอาความทันสมัยที่มีอยู่ในกรุงเทพฯเข้าไปในหมู่บ้านด้วย เช่น การแต่งตัว การอาบน้ำ การกิน และการใช้เงินต่างๆ การแต่งตัวก็จะใส่กางเกงยีนส์ เสื้อหลากสีเหมือนคนในเมือง อาบน้ำก็จะอาบมาก การใช้เงินก็หุงเพื่อ บางครั้งต้องขอค่ารถพ่อแม่ในการเดินทางกลับไปทำงานอีก

ส่วนในเรื่องการกินนั้นจะไม่อยากกินเหล้าขาวเหมือนก่อน แต่จะนิยมกินเหล้าสี เหล้าแดง ซึ่งเป็นการนำเอาค่านิยมใหม่เข้าสู่ชุมชน

ดังนั้นคนที่ไปทำงานในกรุงเทพฯได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน คือ เป็นตัวอย่างให้กับหนุ่มสาวคนอื่นอยากไปด้วย เพราะเขาเห็นคนไปกลับมาแล้วแต่งตัวดี มีเงินใช้ จึงทำให้คนหนุ่มสาวที่ทำงานหนักอยู่ที่บ้านอยากเดินทางไปด้วย

- ส่วนที่เห็นได้เด่นชัด คือ การนำเอาความทันสมัยกลับเข้าสู่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจและด้านวัตถุ ผลกระทบทางด้านจิตใจ คือ ทำให้หนุ่มสาวคนอื่นอยากทำตาม และอยากให้มีการอพยพไปทำงานด้วย และส่วนในด้านวัตถุก็จะนำการแต่งตัวเท่ๆ เก๋ๆ มาฝากเพื่อน บางคนก็ซื้อเทป ซื้อโทรทัศน์ ซื้อพัดลม กลับมาบ้าน เมื่อนำมาใช้ในหมู่บ้านทำให้คนที่ไม่มีสิ่งเหล่านั้นอยากมีไปด้วย.

3. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปบึงอิฐจังหวัดนครปฐม

3.1 ภูมิหลังของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปบึงอิฐนั้น จะมีแต่ครอบครัวของ พ่อหลวง ลุคหุค เดินทางไปครอบครัวแรกเมื่อปี 2518 พ่อหลวงได้ทราบแหล่งงานจากเพื่อนที่อำเภอหนองเรือว่ามีการบึงอิฐอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ฉะนั้นครอบครัวของพ่อหลวงกับเพื่อนที่อำเภอหนองเรือก็ได้มาทำงานบึงอิฐที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เมื่อปี 2532 พ่อหลวงและเพื่อนที่ทำงานอยู่ด้วยกันได้ทราบแหล่งงาน
ที่ใหม่ มีรายได้ดีกว่าเดิม คือ การไปรับนอฐ ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ทำให้ครอบครัว
พ่อหลวงย้ายไปทำที่นั่น

การเตรียมตัว ได้เตรียมพวกเสื้อผ้าและเงินที่ใช้ในการเดินทาง
เพราะต้องเดินทางไปทำงานเอง ไม่มีได้แก่แม่มารับที่หมู่บ้านเหมือนการไปทำงานที่จังหวัด
กาญจนบุรี

3.2 กระบวนการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานนั้น ทางพ่อหลวงจะเดินทางไปเองโดย
ใช้รถประจำทาง มีเพื่อนร่วมเดินทางก็คือคนที่เคยมาชวนไปทำงานที่ขอนแก่น และได้ชวน
กันไปทำงานที่อำเภอท่าเสา จังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อไปถึงครั้งแรกได้แก่ได้จัด
ที่พักให้เป็นครอบครัว

3.3 แหล่งงานที่ไปทำ

ประเภทงานที่ทำจะไม่แบ่งว่าหญิงหรือชาย โดยจะทำงานเหมือนกัน
หมด คือ การรับนอฐ ซึ่งการรับนอฐทางใต้จะคิดให้อัตราก่อนละ 8 สดางค์ ซึ่งคนใน
ครอบครัวก็จะช่วยกันรับ แล้วคิดเงินรวมกัน การทำงานแต่ละครั้งครอบครัวพ่อหลวงได้เงิน
กลับบ้านช่วงหนึ่งประมาณ 20,000-30,000 บาท

สถานที่ทำงานนั้นจะมีคนงานอยู่กันประมาณ 2-3 ครอบครัว หรือประ
มาณ 10 กว่าคน ซึ่งได้แก่ได้จัดที่พักให้เรียบร้อย ส่วนการหุงหาอาหารต้องจัดการเอง
หมด

3.4 สาเหตุที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

จากสภาพของหมู่บ้านที่แห้งแล้งและไม่มีการพัฒนา ทำให้
พ่อหลวงได้ตัดสินใจกับคำชักชวนของเพื่อนที่มาชวนให้ออกไปทำงานทำ เพื่อหาเงินมาใช้
จ่ายในครอบครัว และการไปรับนอฐนั้นสบายกว่าการไปตัดอ้อย เพราะทำได้ตลอดเวลา

การตัดสินใจไปทำงานรับนอฐนั้น พ่อหลวงต้องการเงินสักก้อนหนึ่งเพื่อ
มาลงทุนทำงานที่บ้าน ซึ่งไม่ต้องไปทำงานนอกหมู่บ้านเหมือนที่ทำอยู่ขณะนี้

3.5 ผลของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

การทำงานหาเงินของพ่อหลวง ได้นำเงินที่ได้มาซื้อมอเตอร์ไซด์มาวิ่งรับจ้าง เพื่อจะได้เงินมาใช้จ่ายภายในครัวเรือน และจะพยายามว่างจากการหาส่วนเงินทุนที่ได้มาก็เก็บไว้ใช้จ่ายในครัวเรือนเวลาจำเป็น

ดังนั้นผลกระทบที่มีต่อครอบครัวของพ่อหลวง ทำให้ครอบครัวพ่อหลวงมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีเงินจับจ่ายใช้สอย มีเครื่องอำนวยความสะดวกบางอย่างไว้ใช้ เช่น รถโกนาแบบเค็นตาม ส่วนผลกระทบที่มีต่อชุมชน คือ พ่อหลวงกลับมาก็ชวนเพื่อนบ้านอีกสองครอบครัวไปทำงานด้วย ปัจจุบันสองครอบครัวนี้ยังไม่เดินทางกลับมาเลย

ในปัจจุบันนี้พ่อหลวงไม่ได้เป็นอิฐ แต่ได้นำรถมอเตอร์ไซด์ที่ซื้อมาวิ่งรับจ้างทุกวัน ทำให้พ่อหลวงมีเงินใช้จ่ายภายในครอบครัวพอสมควร

การอภิปรายผล

เราอาจจะกล่าวได้ว่า ชาวบ้านหันตั้งมีภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ครอบครัวและชุมชนเป็นอย่างดี โดยการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ไม่ว่าจะไปตัดอ้อย การไปทำงานที่กรุงเทพฯ และการเป็นอิฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น และส่งผลทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย

จากแนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลการวิจัยดังได้กล่าวมานั้น สามารถเห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยความรู้ ความสามารถ และความเฉลียวฉลาด ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ดังนี้

1. ปัจจัยหลักค้นค้นทาง

จากสภาพทางกายภาพ ชื่อภาพ ของบ้านหันตั้ง เป็นหมู่บ้านที่มีความแห้งแล้ง และชาวบ้านมีอาชีพหลักคือ การทำนาแบบอาศัยน้ำฝน จึงทำให้ผลผลิตในไร่นาที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้ชาวบ้านยากจน และการทำนาทำได้แค่ช่วงเดียว พอฤดูแล้งไม่มีกิจกรรมทำ ชาวบ้านเกิดการว่างงาน ไม่มีเงินใช้ ชาวบ้านจึงมีภูมิปัญญาที่จะคิดหาหนทางที่จะหา

กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้เกิดรายได้ จากปัญหาที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยผลักดันให้คนอพยพออกจากหมู่บ้านเพื่อหางานทำ

2. ปัจจัยดึงดูดหลายทาง

ในครั้งแรกการทราบแหล่งงานว่ามีงานรับจ้าง ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจออกเดินทางร่วมกับเพื่อนบ้านหลายหมู่บ้านและในละแวกเดียวกัน โดยมีความหวังเพื่อจะได้เงินมาจุนเจือครอบครัว จากการไปและกลับมาค้นพบว่าไม่มีแหล่งงานให้ทำในช่วงฤดูแล้ง และนายจ้างต้องการคนงานเป็นจำนวนมาก นายจ้างได้มาหาคนงานด้วยตนเอง และมีการจัดสวัสดิการในด้านที่พักให้ มีการรับส่งโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสาร ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือและเชื่อใจที่จะไปทำงานต่างถิ่น

3. ปัญหาอุปสรรคในการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

ปัญหาและอุปสรรคนั้นไม่ค่อยมีเท่าไรนัก นอกจากในช่วงแรกที่มีคนไปกันน้อย กลัวจะถูกหลอก แต่เมื่อรู้ความจริงแล้วจึงพากันอพยพมากขึ้น โดยไปกันเป็นครอบครัว

4. ปัจจัยส่วนบุคคล

จากปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่ได้กล่าวกันมา แต่ละบุคคลที่อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานก็เห็นคี่ด้วย เพราะหากอยู่ที่ในหมู่บ้านคงไม่มีอะไรทำ การไปทำงานที่อื่นย่อมมีประโยชน์ และงานที่ทำเป็นงานชั่วคราว คือ การไปตัดอ้อย เมื่อไปทำเป็นช่วงแล้วกลับมาทำงานในไร่นาได้ตามเดิม

ฉะนั้นจากปัจจัยต่างที่ได้กล่าวมา เป็นเหตุผลทางความคิดเห็น ซึ่งเกิดจากความรู้ความสามารถที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการตัดสินใจอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่มีความสำคัญทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากหมู่บ้าน และการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและชุมชน ดังนี้

1. ในครอบครัวได้มีเงินมาจุนเจือ และเป็นทุนรอนในการทำนาในปีต่อไป
2. เงินที่ได้มาทำให้ชีวิตชาวบ้านดีขึ้น เพราะบางคนกลับมาได้เงินมาสร้างบ้าน ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก และเครื่องมือทางการเกษตร
3. ทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านดีขึ้น
4. เมื่อทุกคนในหมู่บ้านมีเงินทองใช้ อยู่ดีกินดี ก็ให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้าน และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมส่วนรวม

5. ผลในด้านลบที่มีต่อหมู่บ้าน คือ ในช่วงที่ชาวบ้านอพยพออกไปทำงาน จะมีคนอยู่ในหมู่บ้านจำนวนน้อย หากมีกิจกรรมของทางราชการหรือของหน่วยงานอื่น ทำให้มีคนเข้าร่วมกิจกรรมน้อย ทำให้กิจกรรมนั้นไม่เกิดผลเต็มที่ และอีกประการหนึ่งเด็กที่กำลังเรียนอยู่ไม่สามารถติดตามผู้ปกครองไปได้ มีผลต่อจิตใจเด็ก เพราะทำให้เด็กคิดถึงพ่อแม่ อาจทำให้การเรียนของเด็กไม่ดีเท่าที่ควร

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การศึกษานักวิทยาศาสตร์บ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และเพื่อวิเคราะห์ปัญหาบ้านในการแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในเรื่องลักษณะ สาเหตุ และผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้เลือกชุมชนบ้านหินตั้ง ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษา โดยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และการสัมภาษณ์ตามแนวทางในการสัมภาษณ์ มีผู้ช่วยนักวิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม-กันยายน 2535 และนักวิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ผู้ช่วยวิจัยอยู่ในสนาม

ผลการวิจัยพบว่า บ้านหินตั้งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก และตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกระจุก มีอายุประมาณ 43 ปี ตั้งอยู่บนโคกหินตั้ง รอบนอกหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่นา มีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ สระและบ่อบาดาล มีพื้นที่ทั้งหมด 1,500 ไร่ หนานาเป็นอาชีพหลัก จากการจดทะเบียนเป็นหมู่บ้านมี 2514 มีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 3 คน ปัจจุบัน คือ นายสุริย์ นวลบุญงาม มีประชากรทั้งหมด 506 คน 101 ครัวเรือน มีระบบเศรษฐกิจที่แน่นอน มีตระกูล "คำสุ่ย" เป็นตระกูลที่ใหญ่ที่สุด มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เปิดสอน ป.1-6 มีนักเรียนทั้งหมด 89 คน และชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดในหมู่บ้าน 1 วัด มีการกระทำประเพณีตามฮีตสิบสองซึ่งไม่ค่อยเคร่งครัดในปัจจุบัน หมู่บ้านนี้มีบริการด้านสาธารณสุข 1 กอคือคือ มีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ปี 2530 มีศาลากลางบ้าน หอกระจายข่าว และถนนที่ทำให้อการคมนาคมสะดวก โดยอาศัยรถประจำทางสายโนนฆ้อง-ขอนแก่น ปัจจุบันนี้ชาวบ้านมี

ฐานะยากจนเป็นส่วนมาก เป็นลูกหนี้ ธ.ก.ส. ก้นมาก และในหมู่บ้านมีร้านค้าทั้งหมด 3 ร้าน โดยขายของชำ

การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปตัดอ้อยจังหวัดกาญจนบุรี เริ่มไปครั้งแรกปี 2520 และไปกันมากช่วงปี 2524-2530 โดยทางนายจ้างจะมีรถรับ-ส่งและจัดที่พักไว้ให้ ซึ่งจะมียานพาหนะอยู่ 2 ประเภท คือ การตัดอ้อย และการขนอ้อยขึ้นรถ ได้ค่าจ้างตัดอ้อย 100 มัด (1 มัด = 10 ล้ำ) ได้ค่าจ้าง 40 บาท ขนอ้อยขึ้นรถได้ 1 คัน ได้เงิน 20 บาท

สำหรับการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ มักจะเป็นหนุ่มสาว อายุระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งไปในช่วงปี พ.ศ.2528 โดยจะไปกันเอง และมีการชักชวนพี่น้องเคลื่อนย้ายไปทำงานแห่งเดียวกัน

ส่วนการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปบ้านอิฐที่จังหวัดนครปฐม นั้น มีเพียง 1 ครอบครัวในปี 2532 โดยตามเพื่อนที่ไปบ้านอิฐด้วยกันที่ขอนแก่น ต่อมาเพื่อนได้ชวนไปบ้านอิฐที่จังหวัดนครปฐม และมีเพื่อนบ้านอีก 2 ครอบครัวเดินทางไปทำงานที่จังหวัดนครปฐมในเวลาต่อมา

สาเหตุที่ทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานนั้น เป็นเรื่องของภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ของหมู่บ้านที่มีความแห้งแล้ง ชาวบ้านมีอาชีพทำนาแบบอาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว จึงทำให้ผลผลิตในไร่นาไม่คุ้มค่าที่ควร เมื่อถึงฤดูแล้งจึงไม่มีกิจกรรมที่จะทำ จึงตัดสินใจไปตัดอ้อย ทำงานที่กรุงเทพฯ และบ้านอิฐ ตามที่ศันะการตัดสินใจของแต่ละครอบครัว

ผลกระทบของการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีต่อครอบครัว เป็นเรื่องที่เห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวดีขึ้นทางด้านวัตถุและจิตใจ ผลกระทบในทางลบอาจมีบ้าง เช่น เด็กเล็กจะให้สูงอายุเลี้ยง มีผลต่อจิตใจเด็กที่คิดถึงพ่อแม่ ส่วนผลกระทบที่มีต่อชุมชนโดยภาพรวมก็คือ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น และชุมชนมีความสามัคคี นอกจากนี้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจที่ดีและมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานของรัฐและเอกชนควรจะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ขออพยพเคลื่อนย้ายแรงงานตามประเภทของงาน ค่าจ้างแรงงาน สภาพความเป็นอยู่ของแหล่งที่จะไปทำงาน และอื่นๆ เพื่อที่จะทำให้ผู้อพยพสามารถปรับตัวได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง

2. การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาคอร์ป-ครัวและชุมชน ซึ่งเป็นนักหาวิถีชีวิตหรือปัญหาเฉพาะหน้า ดังนั้นหน่วยงานของรัฐและเอกชนควรจะเร่งจัดหางานหรือสร้างงานในพื้นที่ใกล้เคียงที่อยู่ภายในจังหวัด โดยชาวบ้านไม่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานนอกชุมชนที่อยู่ห่างไกล

3. หน่วยงานของรัฐและเอกชนควรจะเร่งพัฒนาเมืองหลัก และการพัฒนาการเปลี่ยนไปสู่อุตสาหกรรม เพื่อลดความแตกต่างในด้านความเป็นอยู่ และเป็นการเปิดโอกาสให้มีการหางานทำภายในภูมิภาคได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์. รายงานวิจัยเบื้องต้น ผลกระทบของผู้ย้ายถิ่นกลับที่มีต่อถิ่นเดิม. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2524.
- เฉลิมศรี ธรรมบุตร, จำเรียง ภาวิจิตร และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การย้ายถิ่นของผู้เฒ่าที่พูดพล่อย ณ กิ่งอำเภออ่าวไร่ จังหวัดตราด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517.
- โอสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. ชนบทไทย ความก้าวหน้าและล้าหลัง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2526.
- โอสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ และคณะ. การอพยพและความยากจนในชนบท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, 2526.
- โอสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ และคณะ. ชนบทอีสาน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. รายงานวิจัยโครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2524 กับการย้ายถิ่นชั่วคราวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- คุณี आयวัฒน์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของแรงงานเด็กที่มีต่อภาวะเจริญพันธุ์. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- ทัศนีย์ ชันเทศ และ สมภพ ถาวรยิ่ง. การวิเคราะห์รีเกรสชันและคอรีเลชัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เซ็นเตอร์การพิมพ์, 2525.
- นิพนธ์ เทพวัลย์. ประชากรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล (ผู้แปล). ทฤษฎีที่น่าสนใจทางประชากรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2522.
- ปรีดา ประพฤติชอบ และคณะ. รายงานวิจัยเรื่อง การเคลื่อนย้ายของประชากรจากชนบทสู่เมือง. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2526.

- วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และคณะ. การอพยพของชาวชนบท : ลักษณะและกระบวนการการ
มีงานทำ ชนบทไทย 2526. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ในเต็คโปรดักชั่น,
2526.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทไทย : แนวคิด ทฤษฎี และบทวิเคราะห์
กรณีการย้ายถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรพิพม์ จำกัด, 2532.
- สถิตีแห่งชาติ, สำนักงาน. การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ.2525. กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2528.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น : หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ.
ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2527.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, วิบุตย์ จารัสันต์ และ คุณหญิง आयวัฒน์. รายงานการวิจัยเรื่อง การ
ศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทด้านการประกอบอาชีพของชาวชนบทอีสาน.
ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ประชากรและการพัฒนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2526.
- สุวรรณ บัวทวน, สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สำเริง จันทรสุวรรณ. รายงานวิจัยเรื่อง
การย้ายถิ่นระยะสั้นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรชนบทในพื้นที่ห้วยกาจใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2527.
- สำเริง จันทรสุวรรณ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชากร. ขอนแก่น : ภาควิชา
สังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2526.
- สำเริง จันทรสุวรรณ, วัชรศักดิ์ เนียมสนิท และ พงษ์ศักดิ์ มานะศิริสุข. รายงานวิจัย
เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการย้ายถิ่นออก ระหว่างหมู่บ้านทำการเกษตรใน
เขตชลประทาน กับหมู่บ้านทำการเกษตรนอกเขตชลประทาน. ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.

- อภิชาติ จารัสถุทธิรงค์. ทางเลือกของชาวชนบทภาคกลาง : การศึกษาติดตามและเปรียบเทียบผู้ย้ายถิ่นจากบ้านทางช้าง จังหวัดอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2526.
- อมรา สุนทรธาดา, อรหัน หันจางสิทธิ์. แบบแผน ท่วงท่า และผลกระทบของการย้ายถิ่นในจังหวัดขอนแก่น. (เอกสารทางวิชาการหมายเลข 55) กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525.
- Bogue, Ronald J. Principles of Demography. New York : John Wiley and Sons. Inc., 1969.
- Chapman, Murray, and R. Mensell Prothero. Circulation Between Home Place and Town : A Village Approach to Urbanization. Paper Presented at Working Session on Urbanization in the Pacific Association for Social Anthropology in Sceaner, Monterey, California, March, 1977.
- DeJong, Gordon F. and Gardner, Robert W. Migration Decision Making Multidisciplinary Approaches to Micro level Studies in Developed and Developing Countries. New York : Pergamon Press, 1981.
- Goldstein, Sidney. "Interrelations Between Migration and Fertility in Population Redistribution in Thailand". Research Report No.5 Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, November, 1971.
- Goldstein, Sidney, Pitaktepsombati, Pichit and Goldstein Alice. Migration to Urban Place in Thailand : Interrelations Among Origin, Recency, Frequency and Motivation. Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1977.

Hugo, Graeme J. "Indonesia : The Impact of Migration on Village in Java" in Pryor (Ed). Migration and Development in South-East Asia : A Demographic Perspective Oxford University, 1979.

Kerlinger, Fred N. and Elazar J. Pedhazur. Multiple Regression in Behavioral Research. New York. Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1973.

Lee, Everett S. "A Theory and Migration" in J.A. Jackson (ed.), Sociology Studies 2 : Migration. London : Cambridge University Press, 1969.

Long, Larry and Kirstin A. Hanseu. Interdivisional Primary, Return, and Repeat Migration. Public Data Use 5, 1977.

บรรณานุกรมการสัมภาษณ์

1. หลวงพ่อสอน อากินันโต อายุ 61 พรรษา
2. นายสุทัศน์ ขวาชั้น อายุ 36 ปี
3. นายเฉลียว คำสุข อายุ 62 ปี
4. นายไสว จันทแสง อายุ 46 ปี
5. นายสุริย์ นวลนุฑมา อายุ 52 ปี
6. นายอ่อนสา ศรีพิมพ์ชัด อายุ 51 ปี
7. นายสารอง มุระรัช อายุ 46 ปี
8. นายสินธู ชาลีนั่ง อายุ 58 ปี
9. นายหลวง สุนทร อายุ 46 ปี
10. นางสงกรานต์ คุณแก้ว อายุ 32 ปี
11. นางมา นวลนุฑมา อายุ 51 ปี
12. นางคัน มุระรัช อายุ 65 ปี
13. นางจันทิ ไกรทวีชัย อายุ 69 ปี
14. นางอ่อนสี พิมพ์เพ็ง อายุ 56 ปี
15. นางทุมมา ทับซ้าย อายุ 61 ปี
16. นางหนูริศ นวลนุฑมา อายุ 29 ปี
17. นางประนอม ทับซ้าย อายุ 37 ปี
18. นางโอม แก่งศรี อายุ 43 ปี